

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: BULGARİSTAN TARİHİ ÇERÇEVESİNDE BULGAR TÜRKLERİNİN DURUMU VE GÖÇ DALGALARI	10
1.1. Osmanlı İmparatorluğunun Bir Parçası Olarak Bulgaristan.....	10
1.1.1. Bulgar Milliyetçilik Hareketleri.....	11
1.1.2. Bulgaristan Özerklik Kazanması :Prenslük Dönemi.....	14
1.1.3. Bulgaristan'ın Bağımsızlık Kazanması: Krallık Dönemi.....	19
1.2. Bağımsız Bulgaristan: Türklerin Azınlık Konumuna Gelmesinden Sonraki Siyasi Dönemler.....	26
1.2.1. Çiftçi Partisi Dönemi	26
1.2.2. Faşist Dönem	30
1.2.3. Sosyalist Dönemler	31
1.2.3.1. Birinci Sosyalist Dönem (1946 - 1970).....	31
1.2.3.2. İkinci Sosyalist Dönem (1970 - 1989).....	36
1.2.4. Demokratik Dönem.....	42
BÖLÜM 2: BULGAR TÜRKLERİ ÖZELİNDE ZORUNLU GÖÇ OLGUSUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ	46
2.1. Göç Kavramına Genel Bir Bakış ve Zorunlu Göç Olgusunun Tanımlanması. 46	
2.1.1. İnsan Hakları Bağlamında Zorunlu Göç Değerlendirilmesi.....	49
2.1.1.1. Birleşmiş Milletler Antlaşması.....	49
2.1.1.3. Irk Ayrımını Ortadan Kaldıran Sözleşme.....	50
2.1.1.4. Medeni ve Siyasal Haklar İlgili Sözleşme	50
2.1.1.5. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi	50
2.1.1.6. Irk Ayrımı Hakkındaki Sözleşme	51
2.1.1.7. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi	51
2.1.1.8. Helsinki Deklarasyonu.....	51
2.1.2. Zorunlu Göçün Yol Açabileceği Sorunlar ve Alınabilecek Önlemler	51

2.2. Bir Zorunlu Göç Örneği Olarak Bulgar Türkleri	54
2.2.1. Bulgar Türklerini Göçe İten Sebepler.....	54
2.2.1.1. Türkçe Yasağı.....	54
2.2.1.2. Türk Giysileri Yasağı.....	54
2.2.1.3. Türk Müziği Yasağı	55
2.2.1.4. Türkçe Yer İsimlerinin Değiştirilmesi	55
2.2.1.5. Eğitim Alanındaki Zorluklar	55
2.2.1.6. Ailelerle İlgili Yaşanan Zorluklar.....	56
2.2.1.7. Bulgar Kültürünün Övülmesi	56
2.2.1.8. İmar Vaatleri.....	57
2.2.1.9. Göçün Zorlaştırılması.....	57
2.2.1.10. Bulgar Bayramı ve "Rituel" Sisteminin Yerleştirilmesi	57
2.2.1.11. İslamiyeti Kötüleyen Yayınlar	58
2.2.1.12. Soydaşlarımızın Bulgar Kökenli Olduğu İddiası	58
2.2.1.13. Asimilasyon Çalışmalarının Etkisi	59
2.2.2. Göç Eden Bulgar Türklerinin Yaşadıkları ve Göçün Sonuçları	60
SONUÇ.....	65
KAYNAKLAR	69
ÖZGEÇMİŞ.....	73

GİRİŞ

Göç bir yerleşim biriminden, gruptan yada siyasal sınırları belirgin bir toprak parçasından başka bir birime doğru, kısmen sürekli, birey veya kitle hareketi olarak tanımlanabilir. Nüfusun yer değiştirme devinimini anlatan göç olgusunun ilk sosyal belirleyeni, “nüfusun kişi, aile, grup yada kitle olarak geçici veya sürekli doğduğu yaşadığı yeri terk edip başka yerlere gitmesi”dir. Nüfusun farklı yerleşim yerleri arasında yer değiştirmesinin devinimini göç etmek, bu devinimi gerçekleştiren, katılan nüfusu da göçmen nüfusu adı verilir. Uluslar arası ölçütler açısından düşünüldüğünde ise, göç, “yerleşmek” veya “çalışmak” amacıyla nüfusun farklı ülkeler arasında yer değiştirmesidir.

Nüfusun bir bölümü kendisine yönelik uygulanan baskı ve zulüm sonucu göç etmeye karar vermiş, göç eden insanların iradesi dışında bir başka irade tarafından dayatılmış, yada, içinde yaşanılan bölgenin doğal koşulları, sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik ortamı içinde yaşanılmaz duruma gelmişse, gerçekleşen göç devinimi zorunlu göçtür.

“Zorunlu Göç olgusu bağlamında Bulgar Türkleri” adlı çalışma zorunlu göçe maruz kalmış Bulgar Türklerini konu almaktadır.

Çalışma tarihsel perspektif içerisinde Bulgaristan’daki Türk azınlığın konumuna bakmayı gerektirir. Çalışma gereğince göç olgusuna genel bir giriş yapılacak ancak zorunlu göç kavramı üzerinde yoğunlaşılacaktır.

Birinci bölümde Bulgar Türklerinin yaşadıkları baskılar, uluslar arası hukuk açısından Türk Azınlığa verilen ikili ve çok taraflı haklar, eğitim alanında yaşanan zorluklar incelenecek. İkinci bölümde yoğun olarak göç olgusu ve Bulgar Türklerin yaşadıkları asimilasyon baskıları üzerinde durulacaktır. Sonuç kısmında Bulgar Türklerinin yaşadıkları zorunlu göç genel hatlarıyla ortaya konularak çalışma sonlandırılacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Bulgaristan Türk Azınlığının yaşadığı zorluklar, göçe zorlanmaları ve Uluslararası Antlaşmalarda bu azınlığa tanınan hakların ve bunların uygulanması noktasında ortaya çıkan sorunların değerlendirilmesi olarak özetlenebilir.

14.Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı İmparatorluğunun hakimiyet sahasına giren günümüz Bulgaristan coğrafyası, Devlet tarafından uygulanan sistematik bir iskan politikası sonucu Türk yurdu haline gelmiştir. Bu tarihten başlayarak bölgedeki nüfus dengeleri sürekli Türklerin lehine olan bir gelişme göstermiştir. 19.yüzyılın ortalarına kadar Bulgaristan coğrafyasında Türk nüfus yoğunluğu etkinliğini korumuştur. Bu döneme kadar bölgede hakim olan siyasi otoritenin temel unsuru olan Türkler, bu tarihten itibaren gerek devletin siyasi otoritesinin zayıflaması, gerekse Fransız İhtilalinin sonuçları ve Avrupa Devletlerinin desteği ile bağımsız Bulgaristan Devleti'nin kurulma çabaları ile birlikte zor bir duruma düşmüşlerdir.. Göçe zorlanmış, azınlık durumda kalmışlardır.

Azınlık, çoğunluktan farklı özellikleri bulunan, çoğunluk tarafından hakları garanti edilmiş bir topluluktur. Bulgar Türk Azınlığının kendi içerisinde yaşadıkları zorlukları ve göç dalgalarını incelerken, bu tarihsel süreci dört temel başlık altında sınıflandırarak değerlendirebiliriz.

Prenslik Dönemi (1878 –1908): Bu dönem Bulgaristan'ın özerk bir devlet olduğu dönemdir. Bu dönemde Bulgaristan hukuken Osmanlı Toprağıdır.

Krallık Dönemi (1908 – 1944): Bu dönem Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanmasından Sosyalist Devrime kadar geçen dönemdir. Bulgaristan Türkleri için tam manası ile hukuki olarak azınlık döneminin başladığı devredir.

Sosyalist Dönem (1944–1989): Bulgaristan Türklerinin en zor dönemi olarak değerlendirilebilecek dönemdir. Bu döneme Damgasını vuran temel unsur, T.Jivkov ve onun baskı politikalarıdır.

Demokrasi Dönemi (1989 -): Dünyada Komünizmin çökmesi ve Bulgaristan'ında buna ayak uydurması ile başlayan dönemdir. Bu dönemde Türk azınlığı önceki dönemlere göre çok daha rahatlamış, siyasi ve kültürel haklarını büyük ölçüde geri almış; hatta Bulgaristan'da kurulan koalisyon hükümetlerinde Türklerin Partisi Hak ve Özgürlükler Hareketi hükümet ortağı olmuştur.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler aralıklarla 1989 yılına kadar sürmüştür. Türkiye'nin Cumhuriyet döneminde ülkeye gelen toplam göçmenlerin % 48'ini oluşturan yedi yüz doksan bin yedi yüz on yedi Bulgaristan göçmeninin, göç hareketi dört aşamada gerçekleşmiştir (Köy Hizm.Env.s.138).

- 1925 yılındaki Türk - Bulgar ikamet sözleşmesi ile 1949 yılına kadar on dokuz bin sekiz yüz otuz üç ailede yetmiş beş bin sekiz yüz yetmiş yedi kişi iskanlı, otuz yedi bin yetmiş üç ailede yüz kırk üç yüz yirmi bir kişi serbest göçmen olmak üzere toplam elli altı bin dokuz yüz altı ailede iki yüz on sekiz bin dokuz yüz doksan sekiz kişi Türkiye'ye göç etmiştir (DPT, s.6).
- 1950 - 1952 yılları arasında Bulgaristan'ın tehcir ve göçe zorlaması sonucu otuz yedi bin sekiz yüz elli bir aileye mensup olmak üzere yüz elli dört bin üç yüz doksan üç kişi iskanlı göçmen olarak Türkiye'ye gelip yerleşmişlerdir (DPT, s.6).
- 1968 - 1979 yılları arasında da Türkiye-Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Anlaşması çerçevesinde otuzikibinüçyüzelli altı aileye mensup yüzonaltıbinbeşyüzyirmibir kişi Türkiye'ye göç etmiş ve bu göç ile 1950-1952 yılları arasında gelen göçmen ailelerinden büyük bölümünün Bulgaristan'da kalan yakınlarının Türkiye'ye serbest göçmen olarak gelmeleri sağlanmış ve böylece parçalanmış ailelerin birleşmesi gerçekleştirilmiştir (DPT, s.10).

- Bulgaristan'dan son göç hareketi 1989 yılında Türk kökenli Müslüman Bulgar vatandaşlarının, Bulgar hükümeti tarafından Türkiye'ye göçe zorlanmaları ile başlatılmıştır. Göçmenler kitleler halinde trenlerle Türk sınırına bırakılmışlardır. Böylece Türkiye, II.nci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da görülen en yoğun ve zorunlu göç akımını yaklaşık üç aylık bir süre içinde kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu dönemde altmış dört bin iki yüz doksan beş aileye mensup iki yüz yirmi altı bin sekiz yüz altmış üç kişi serbest göçmen olarak Türkiye'ye gelmiştir. Bu tarihten itibaren 1995 yılına kadar da aralıklı olarak gelen serbest göçmenlerin sayısı yirmi yedi bin iki yüz yirmi dört ailede yetmiş üç bin dokuz yüz elli yedi kişiye ulaşmıştır (Köy Hizm.Env.s.138).

Bu göç dalgaları yaşanırken Bulgar Türkleri pek çok baskı görmüştür. En fazla baskının yaşandığı ve hissedildiği alan ise Eğitimdir. Bu sebeble bölümler içerisinde eğitim konusuna ayrıca yer verilmiştir.

Osmanlı-Rus savaşı esnasında Türk eğitim kurumları yakılıp yıkılmış ve büyük darbe yemiştir. Berlin Antlaşması, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin dini, kültürel ve eğitim konusundaki hak ve özgürlüklerini garanti altına alıyor ve bunların Bulgar anayasasında yer alacağını hükme bağlıyordu. 1884'de çıkartılan Resmi ve Özel Okullar Yasası, Berlin Antlaşması kararları doğrultusunda Türk okullarını özel statüde sayıyor ve bunların yönetim ve denetimini Türk cemaatine bırakıyordu. 1891'de yürürlüğe giren Milli Eğitim Yasası, Türk okulları üzerindeki yerel yönetim yetkisini artırıyor. 1908 başında çıkartılan İlk ve Orta Öğretim Yasası ile, görünürde Türklere kendi dillerinde eğitim hakkı verilmekle birlikte gerçekte eğitim özgürlüğünü kısıtlamak ve Türkleri cahil bırakmak amaçlanıyordu (Şimşir, 1986: 41-43).

Bulgar emsallerinden en az on kat daha yoksul olan Türk okulları, yerel ve genel yönetimlerden hiç maddi destek alamıyorlardı. Bütün bu olumsuz şartlara rağmen Bulgaristan Türk eğitimi, yavaşta olsa bir gelişme içindeydi. Türk basını da en fazla Krallık

döneminde canlılık göstermiştir. Bu dönemde yaklaşık 80 dolaylarında dergi ve gazete yayın hayatındaydı (Şimşir, 1986: 49-51).

21 Temmuz 1921’de yürürlüğe giren Bulgar Milli Eğitim Yasası Türk okullarıyla ilgili şu yenilikleri içermektedir: ayrı bir müfettiş atanması, yirmiden fazla okulu bulunan encümenlerin birer orta ve ilk okul öğretmeni seçmesi, Bulgarca eğitim yapma zorunluluğunun kalkması, okul fonları oluşturulması, okul ve okul yapımına devlet desteği sağlanması (Kekioğlu, 1985: 32).

Ancak 1923’de yapılan bir darbe ile Bulgaristan’da Çiftçi hükümetinin devrilmesi sonrası yönetime faşist bir idare geçmiş ve ortaya atılan “Bulgaristan Bulgarlarıdır” sloganı ile tekrar Türklere yönelik baskılar yeniden artmıştır (Toğrol, 1989: 18-71).

1906 yılında ilk faaliyetlerine başlayan Türk Öğretmenler Birliği, birlik ve beraberliği geliştirme ve eğitim kalitesini yükseltmenin yanı sıra Türk çocuklarının milliyetçi, Türklük şuuruna sahip ve Türkiye’ye bağlı bir nesil olarak yetiştirilmesi çabası içindeydi. Ayrıca bu birlik, Türkiye’deki gelişmelere paralel Temmuz 1928’de ülke çapında Türk okullarında Latin alfabesi ile eğitime geçme kararı aldı. Ancak Bulgar Milli Eğitim Bakanlığı, bu girişimi 10 Ekim 1928’de yayınladığı bir genelge ile dört sene müddetince yasakladı. Bunu üzerine Bulgaristan Türk Öğretmenler Birliği ve Türkiye hükümeti, Bulgar hükümeti nezdinde girişimlerde bulunarak bu ertelemeden vazgeçilmesini talep ettiler. Bu çabalar neticesinde kısa bir süre sonra Türk okullarında Latin alfabesine geçme ertelemeinden vazgeçildi. Böylece 1928/29 öğretim yılından itibaren yeni alfabeyle geçildiği gibi Bulgaristan Türkleri arasında da Millet Mektepleri (yaşlı nesle yeni yazıyı öğretmeyi amaçlayan) yaygınlaştı ve Türk Basını da yeni harfleri kullanmaya başladı. Türk Öğretmenler Birliğinin faaliyetleri, 1933 sonrası yasaklanmıştır (Şimşir, 1986: 95-98).

1946 sonrası özel okul statüsündeki Türk okullarını devletleştirdi ve arkasından da tek tip bir sosyalist Bulgar toplumu oluşturmaya kalkıştı (Turan, 1995: 295). Okullardan din

derslerinin kaldırılmasını Türkçe'nin yasaklanması ve Türk adlarının değiştirilmesi izlemiştir (Hüseyin, 1995: 46).

Bulgaristan Türk azınlık okul müfredatları, belirli bir plan ve program dahilinde sürekli değiştirilerek Türk çocuklarını komünistleştirme istikametinde gelişmiştir. Hatta bu uygulama kapsamına kreş ve anaokulları da dahil edilerek ve buralarda da Bulgarca eğitim verilmiş ve komünist terbiyenin ilk tohumları atılmıştır. (Şimşir, 1986: 196-232).

Bu süre zarfında Türkiye'ye göçler yoğunlaşmıştır. Sosyalist bir ülkeden kapitalist Türkiye'ye göç, komünist camiada hoş karşılanmamış ve Stalin'in emri ile durdurulmuştur. Stalin, Bulgaristan Türklerinin ileride Türkiye'de yapılacak sosyalist devrimin öncüleri olarak yetiştirilmelerini de emretmiş, bunun üzerine Bulgaristan'da kapatılmış olan Türk okulları Türkçe eğitim verecek şekilde yeniden açılmıştır. Ancak 1950-1951 yıllarındaki büyük göçle yetişmiş elemanların çoğu Türkiye'ye göçtüğünden öğretmen sıkıntısı çekilir. Bu problemin çözümü için Bulgaristan Türklerinin eğitiminde "Azerbaycan" model seçilir ve 1952 yılında bu ülkeden Bulgaristan'a birçok Azeri uzman ve danışman getirilir. Azeri uzmanlar, Bulgaristan Türk okul müfredatlarının gelişmesi ve güncelleşmesine büyük katkı sağlamışlardır (Yenisoy, 1997: 1786-87). Ancak Bulgaristan Türklerine uygulanan sosyalist içerikli eğitim planı tutmamış; Azeri Türk uzmanların gayretleri ile soydaşlarımızın Türklük bilinci ve milliyetçilik duyguları daha fazla artmıştır (Toğrol, 1991: 47).

Stalin'in ölümü ve Türkiye'de sosyalist bir devrimin mümkün olamayacağını anlaşılmaması ile Bulgar yönetimi, Türk azınlığa yönelik politikaları sil baştan değiştirmiştir. 1958-1959 öğretim yılında, Türk azınlık okulları Bulgar okullarıyla birleştirildi. Bu uygulamalarla; Bulgaristan Türklerinin Türkiye'den koparılması, Bulgarlaştırılıp Bulgarlarla kaynaştırılması amacı güdülmüştür. (Şimşir, 1986: 241-250).

Türk dili eğitimi her geçen gün azalmış ve 1970'ye gelindiğinde tamamen ortadan kalkmıştır (Şimşir, 1986: 251-257). 1960'larda 27 Mayıs ihtilali ve sonrası gelişmeler,

koalisyon hükümetleri ve Kıbrıs sorunu v.b. gibi meselelerle uğraşan Türkiye, komşu Bulgaristan'daki soydaşların eğitimine gerekli ilgi ve alakayı gösterememiştir.

BÖLÜM 1: BULGARİSTAN TARİHİ ÇERCEVESİNDE BULGAR TÜRKLERİNİN DURUMU VE GÖÇ DALGALARI

Balkanlar'da Türk varlığının başlangıcı, genel kanının aksine, Osmanlı döneminden çok öncelere dayanır. İlk olarak Hun Türkleri'yle başlayan bu mevcudiyet, Orta Asya'dan göç eden çeşitli Türk boylarıyla devam etmiştir. Bu topluluklar bölgenin kültürel gelişimine büyük katkıda bulunmuş ancak büyük çapta asimilasyona uğramışlardır. Örneğin Volga boylarında yaşayan ve Türkçe konuşan Bulgar Türkleri, Slavların içinde asimile olmuş ve bir Slav topluluğu olarak anılmışlardır.

Balkanlar'ın Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethi, bölgede yeni ve parlak bir dönemin başlangıcı olmuştur. Yaklaşık 500 yıl süren bu iktidar döneminde bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı büyük bir gelişme göstermiştir. Günümüze kadar ulaşan kültür mirasının büyük bir kısmı bu dönemde inşa edilmiştir. Yine bu dönemde Türkler, Balkan topraklarında yaşayan çeşitli topluluklarla köklü bağlar kurarak bölgedeki Müslüman-Türk varlığını kalıcı hale getirmişlerdir.

1.1. Osmanlı İmparatorluğunun Bir Parçası Olarak Bulgaristan

On dördüncü yüzyılın ortalarından itibaren Süleyman Paşa komutasındaki Rumeli'ye geçen Türkler bu sayede Balkanlar'ı Fethe başlamışlardır. Bu fetihler neticesinde, Osmanlı Devleti Bulgaristan'a 1389 yılında hakim olmuştur.(Halaçoğlu 2002:308)

Türklerle aynı kökenden olan ve 8. yüzyıldan sonra Slav kültürünü kabul eden diğer bir tabirle Slavlaşan Bulgarlar arasında Osmanlı hakimiyeti, diğer balkanlı milletlerde olduğu gibi kolaylıkla benimsendi.(Kafesoğlu:1985:16) Osmanlı Devleti hakimiyeti altına aldığı diğer bütün milletlerde olduğu gibi Bulgar Halkının da din, dil ve eğitim hürriyetine dokunmadı. Bulgarların fethi ile Osmanlı Devleti'nin fetih politikası gereği fethedilen

yerlere Anadolu'dan Müslüman-Türk Nüfus iskan ve aynı zamanda çeşitli imar faaliyetlerinde bulunarak, buraların Türkleşmesi hedeflenmiştir.(Özbir 1986:6)

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki Tuna ve Edirne vilayetleri üzerine kurulu olan Bulgaristan, aynı zamanda merkeze yakınlığı ve sefer yolu güzergahında olması sebebiyle ve Osmanlı Devleti'nin Bulgar Tüccarlarına geniş imtiyazlar tanınması sonucunda, ticari bakımdan oldukça gelişme göstermiştir. Bu şekilde 19. yüzyıla kadar yaklaşık beşyüz yıl Osmanlı Hakimiyetinde yaşayan Bulgarlar barış içinde ve benliklerinden hiçbir şey kaybetmeden varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Bulgarlar arasında Osmanlı devletinden ayrılma düşüncesi ve ilk Bulgar milli hareketi 1835 yılından itibaren ortaya çıkmıştır.

1.1.1. Bulgar Milliyetçilik Hareketleri

Balkan milletleri gibi Bulgarlar da, milliyetçilik duyguları ve Rusya'nın teşvik ve tahrikleri ile 19.yüzyılda Osmanlı Devletinden ayrılarak bağımsız bir devlet kurma çabası içine girmişlerdir. Bulgar milliyetçiliği; Fransız ihtilalinin etkisi, eğitim faaliyetlerinin yaygınlaşması, Bulgar kilisesinin Fener Rum kilisesinden ayrılarak bağımsız olması ve etki alanının da daha sonra kurulacak Bulgaristan coğrafyasını kapsamaması gibi sebeplerle gelişmiştir. Rusya'nın teşvik ve tahrikleri ise, Balkanlarda kurulacak ve Ege Denizinde sınırı olacak bir devlet vasıtası ile sıcak denizlere açılma hesabına dayanmaktadır.

19.yüzyılda çeşitli Balkan halkları, Rusya'nın kışkırtması ile bazı isyanlara teşebbüs etmişlerdir. Ruslara ağır bir darbe indirmeden Osmanlı Devletinin rahat bir nefes alamayacağını gören Reşit Paşa, mahir bir diplomasi ile İngiltere, Fransa ve Sardunya (İtalya) devletleri ile ittifak kurarak Ruslara karşı Kırım Savaşını başlatır (1853). İki buçuk yıla yakın süren ve çok kanlı geçen muharebelerden sonra müttefik orduları, Rus birliklerini ağır bir yenilgiye uğratar ve 1856'da Kırım'ı işgal eder (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985: 1834, 2842). Kırım Savaşı sonunda imzalanan Paris Antlaşması ile

Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü teminat altına alınmış, Karadeniz tarafsız bir hale getirilmiş ve bu sularda tersane ve donanma bulundurulması yasaklanmıştır(Aydın,1992: 4)

Kırım'da yediği darbe sonrası Rusya, Osmanlı Devletine karşı saldırgan tutumunu bir süre için ertelemekle birlikte, çeşitli yardım dernekleri vasıtası ile bir taraftan Panslavist bir siyaset güderken diğer taraftan da Paris Antlaşma hükümlerini değiştirmek için fırsat kollamıştır. Müteakip zaman diliminde Rus teşvik, tahrik ve desteği ile Balkanlarda çeşitli isyan hareketleri görülmüştür. Bu tür hadiseler, Osmanlı Devletinin zamanında aldığı çeşitli idari ve askeri tedbirlerle bastırılmıştır (Aydın, 1992: 4-6; Ünal, 1977: 282-287). Ancak Rusların beklediği fırsat, Eylül 1870'de Fransa'nın Prusya'ya yenilmesi ile oluşur. Birliğini sağlayan Almanya, Avrupa'daki tüm hesap ve kuvvet dengelerini değiştirmektedir. Rusya, Paris Antlaşmasını imzalayan devletlere 31 Ekim 1870'de gönderdiği nota ile, artık Karadeniz'in tarafsızlık statüsü ile burada tersane ve donanma bulundurma yasağını kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine imzalanan Londra Protokolü ile de, Rus talepleri kabul edilir (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985: 2842). Ardından Rusya, Osmanlı tebaası Balkan haklarını silahlandırma ve kışkırtmayı daha da artırır. Bu durumda çeşitli Bulgar isyanları olmuşsa da, her seferinde Osmanlı ordusu duruma hakim olmuş ve isyanları kısa sürede bastırmıştır. Daha sonra Ruslar, Almanya ve Avusturya ile hazırladıkları Berlin Muhtırasını, 11 Mayıs 1876'da Osmanlı devletine vermiştir. Ancak buna İngiltere'nin katılmaması ile de muhtıra geçersiz kamıştır.

Arkasından Ruslar, Sırbistan ve Karadağ'ı Osmanlı devletine karşı savaşa sürmüş ve İngiliz kamuoyunu etkilemek içinde, “Türklerin Bulgarları katlettiği” şeklinde asılsız bir propaganda başlatmıştır.

Avrupa'nın desteğini temin eden Rusya, Sırbistan ve Karadağ'ın yenilmesi üzerine, Türkiye'ye bir ultiatom vererek askeri hareketi derhal durdurmasını istemiştir. Daha sonra İstanbul'da bir konferans (Tersane) toplanmış ve “Sırbistan ve Karadağ'a toprak, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'a otonomi vermesi” Osmanlı Devletine iletilmiştir. Bu talebin Türkler tarafından reddedilmesi üzerine Rusya, bir taraftan diplomasi ile diğer Avrupa

devletlerinin muhtemel savaşta tarafsız olmalarını temine çalışırken diğer taraftan da büyük askeri hazırlıklara başlamıştır.

Bu arada 30 Mart 1877'de imzalanan Londra Protokolü, Osmanlı devletine iletilmiş ve reddedilmiştir. Bunun üzerine Rusya, Avrupa hukukunu koruma bahanesi ile 24 Nisan 1877'de Osmanlı devletine bir savaş başlatmıştır. Böylece Türk tarihinde 93 Harbi olarak anılan (Hicri 1293) Balkanlarda Tuna ve Kuzey Doğu Anadolu'da Kafkas cephelerinde cereyan eden büyük ve kanlı bir savaş yaşanmıştır. Savaşın başlaması ile Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya ve Avusturya tarafsızlık ilan ederken; Romanya, Sırbistan ve Karadağ ile Bulgar çeteleri Rusların safında savaşmışlardır. Gazi Osman Paşa ile Plevne'de ve Ahmet Muhtar Paşa ile de Doğu Anadolu'da bazı başarılar elde edilmişse de, bu savaş, Türk tarihinin en büyük felaketlerinden biri olmuştur. Türklerin bu savaşı kaybetmesi; mali güçlükler, iâşe ve cephane eksikliği, tecrübeli subayların yetersizliği, kumandanlar arası ihtilaflar ve harbin saraydan idare edilmesi gibi sebeplere dayanmaktadır.(Aydın,1992:6-7).

Savaşın kaybedilmesinden sonra Türk ve Rus heyetleri arasında 3 Mart 1878'de Yeşilköy Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre; Doğu Anadolu ve Rumeli'de büyük Osmanlı toprak kaybının yanı sıra Romanya, Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlığı ve Tuna eyaletinde kurulacak geniş bir Bulgaristan Prensiği de kabul ediliyordu. Ancak büyük Avrupa devletleri, Yeşilköy Antlaşmasını kendi çıkarlarına uygun bulmayarak 18 Haziran 1878'de Berlin Kongresini tertiplemişlerdir. Buna göre; Doğu Anadolu'daki bazı yerler Osmanlı'ya iade ediliyor (Beyazıt ve Eleşkirt), Romanya, Sırbistan ve Karadağ meselesi aynen kabul ediliyor, Büyük Bulgaristan küçültülerek Balkan Dağları kuzeyinde oluşuyor, Makedonya ve Balkan Dağları ile Ege Denizi arası topraklar Osmanlıya bırakılıyordu. Ayrıca Balkan Dağları güneyinde kısmi özerk statüde "Doğu Rumeli" adlı yeni bir eyalet kuruluyordu. Böylece 93 Osmanlı Rus savaşı ve sonucunda imzalanan Berlin Antlaşması ile, nüfusunun yarısından fazlası Türk olan bir Bulgaristan devleti doğmuştur.

1.1.2. Bulgaristan Özerklik Kazanması :Prenslük Dönemi

16.yüzyılda Bulgaristan nüfusunun büyük bir kısmını Müslüman Türkler teşkil ediyordu (Korkud, 1986: 4). Bulgaristan Türkleri, genelde Osmanlı döneminde Anadolu'nun çeşitli yörelerinden Rumeli'ye gitmiş Yörüklerden oluşmaktadır. Bu Yörük grupları arasında; Hayranbolu olarak da bilinen Vize, Naldöken, Tanrıdağı ve Karagözler önemli bir yer teşkil etmektedir (Toğrol, 1989: 12-15). Osmanlı döneminde Anadolu'dan bölgeye göçen Türkler, buradaki yerli Türk halkla kaynaşıp çoğalmışlardır. Böylece bölgede bir Türk varlığı oluşmuştur. Hoşgörülü ve adil Osmanlı yönetimi altında Bulgarlar, milli varlık ve kültürlerini koruyabilmişlerdir (Tarihte Türk Bulgar İlişkileri, 1976: 112-113).

Osmanlı İmparatorluğu; Asya'da Anadolu, Avrupa'da Rumeli ve ortada başkent İstanbul jeopolitik dengesi üzerine kuruldu ve yaşadı (Şimşir, 1987: 47). 1876'da Tuna vilayetinin altı sancağında (Niş hariç), Türk ve Bulgar nüfus eşit ve bir milyon yüz dolayındaydı. Berlin Antlaşması ile Doğu Rumeli adını alan bölgede ise 1876'da, altı yüz seksen bir bin Türk'e karşılık dört yüz seksen üç bin Bulgar yaşamaktaydı. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı esnasında bir milyon bölge Türkü kanlı bir şekilde yurtlarından göçe zorlandı ve bunlardan yarısı soykırım ve ağır tabiat şartlarından ötürü katledildi. Böylece Osmanlı Tuna eyalet topraklarında azınlıkta olan Bulgarlara bir ülke oluşturuldu (Kekioğlu, 1985: 13). Diğer bir ifade ile Rus yetkili makamlarınca da belirtildiği gibi Osmanlı Rus savaşı, "bir ırklar ve yok etme" savaşı olarak planlandı ve uygulandı (Tarihte Türk Bulgar İlişkileri, 1976: 103). Çoğunlukta olan Türkler, beş yüz yıldır yaşadıkları vatanlarında azınlık konumuna düştüler. Yine de Bulgaristan Türklüğü tamamen ortadan kaldırılamadı. Örneğin Ocak 1881'de ülkenin kuzeydoğu bölgelerinde hala Türkler, %65'lik bir çoğunluğu teşkil ediyordu (Şimşir, 1987: 48-49). Bölge tarım arazilerinin %70'ine sahip olan Türklerin azınlığa düşürülmesi ile ekonomik durumları da kötüleştirildi (Şimşir, 1986: 20).

Bölge Rus işgaline düşmüş ve Berlin antlaşması ile, Balkan dağları kuzeyinde bir Bulgaristan Prenslüğü ve güneyinde ise, Doğu Rumeli Vilayeti kurulmuştu. Bu iki bölge yönetimi de fiilen Bulgarların eline geçmiştir (Tarihte Türk Bulgar İlişkileri, 1976: 112-

113). 93 Harbi sonrası Rus askeri birlikleri bölgeden çekildikten sonra Bulgarlar, Türklere karşı tam bir baskı ve zulüm politikası uygulayarak göçe zorladılar. Binlerce Türk kurşuna dizilmiş, hamile kadınlar katledilmiş, camilere doldurularak yakılmışlardır. 1883 yaz ortasından itibaren üç aylık dönemde ikiyüzbin Türk, Türkiye'ye geldi. Bu göçler, 1886-1890 arasında yetmişbeşbin, 1893-1902 arasında yetmişbin olarak sürmüştür.

Savaş sonrası kısmen yaralar sarılmış ve Türkler bazı kültürel haklar elde etmişlerdir. Bulgaristan, 1885'te Balkan Dağları güneyindeki Doğu Rumeli vilayetini ilhak ederek büyümüştür (Toğrol, 1989: 69).

Bulgaristan Prensiğinin kurulmasından itibaren Osmanlı-Bulgar ilişkilerinin odak noktasını Bulgaristan Türk azınlığı oluşturmuştur. Osmanlı yönetimi, soydaşların hak ve özgürlüklerini, eğitim durumlarını ve dini faaliyetlerinin korunması yönünde girişimlerde bulunmuştur.

- **Dönem İçerisinde Yaşanan Anlaşma :Berlin Antlaşması (1878):**

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında imzalanan ve Türklerin ilk kez azınlık durumuna düştüğü Berlin Antlaşması'nda Türklerle ilgili olarak ilginç düzenlemelerin varlığı dikkati çeker.

Berlin Antlaşması'nın 4. maddesinin ikinci paragrafına göre, Bulgaristan'daki Türklerin "hak ve çıkarlarının gözetileceğine" değinilmektedir. Ayrıca, o dönemdeki Türk-Müslüman Azınlık için sadece Türk sözcüğünün tercih edilmesi ayrı bir nüanstır. 5.madde ise; Türklere dini, kültürel haklar tanınacağını ve bunların hiçbir şekilde engellenmeyeceğini ön görmektedir: "Bulgaristan'da din ve mezhep ayrımı gözetilemez. Ayrı din ve mezhepten olan azınlıklar, tıpkı Bulgar çoğunluk gibi bütün medeni ve siyasi haklardan yararlanırlar. Bulgar Hükümeti, azınlıklara 'din ve ayin özgürlüğü' sağlamakla yükümlüdür. Azınlıkların kendi dini liderleriyle olan ilişkileri engellenemez." Aynı maddenin ilk cümlesi ise, Berlin Antlaşmasının Bulgar kamu hukukunun temelini oluşturduğunu, Bulgar anayasası ve

yasalarının buna aykırı hükümler getiremeyeceğini, ayrıca bu antlaşmanın Bulgar iç hukukunun üstünde olduğunu belirtmektedir.

Berlin Antlaşması'nın 12.maddesi Bulgaristan Türklerinin taşınmaz mallarıyla ilişkilidir. Bu madde uyarınca, Türkler, Bulgaristan'dan göç etmiş veya ayrılmış bile olsalar geride bırakacakları mülklerini koruyabilirler. Bu taşınmazların sahipleri Bulgaristan'dan ayrıldıklarında Bulgar devlet makamları bunlara el koyamayacaktı.(Şimşir 1986:366)

Berlin Antlaşması çok taraflı bir antlaşma olduğundan Bulgaristan, sadece Türk Devleti'ne karşı değil; Avrupa devletlerine karşı da sorumluluk atına girmiştir. Bu antlaşma ile kurulan Bulgar Prensiği, Türklere her türlü serbest yaşama olanağını vermeyi taahhüt ettiği halde, zaman ve yer esasına bu antlaşmanın hükümleri hiçe sayılmış, Türk azınlığa karşı 'parçala-yönet' politikalarına girişilmiş ve Türk nüfusu göçe zorlanmıştır. (Şimşek 1999:89)

- **Prenslük Döneminde Bulgaristan'da Türk Azınlık Eğitimi (1878-1908):**

Bulgaristan'da Türk eğitiminin kökü Osmanlı İmparatorluğu dönemine dayanır. Türklerin camilere dayalı medreseleriyle mahalle mektepleri vardı. Bulgarların da birer "Bulgar mahalle mektebi" demek olan Kiliyni Uçilişta adındaki okulları vardı. Çağdaş anlamda okullar Balkanlarda 19. yüzyıl ortalarında açılmaya başlandı. 1835'de ilk modern Bulgar okulu açıldı. Üç yıl sonra 1838'de, İmparatorlukta ilk Rüştüye okulları açıldı. Rüştüyeler, o zamana göre ileri bir adımdı ve Avrupai anlamda Türk okulları demekti.

Bulgar okullarına misyoner örgütlerinden, panistlavist komitelerden ve Bulgar halkının kendisinden yardım geliyordu. Türk okullarının yükü, hemen hemen yalnız halkın omuzlarındaydı. Bir de vakıflardan destek sağlanıyordu. Hükümet, "Islahat" politikası çerçevesinde yeni okulları özendiriyordu.

1864 yılında "Tuna Vilayeti" kuruldu. Tuna nehri ile Kocabalkan arasındaki bu önemli vilayet, reformlar bakımından, bütün imparatorluğun "Pilot bölgesi" seçildi. Başına da ünlü

reformcu Mithat Paşa getirildi. Bu vilayette yapılacak reformlar, öteki vilayetlere örnek olacaktı. Mithat Paşa, Tuna vilayetine, o döneme göre oldukça köklü reformlar yaptı. Bu reformların, Balkanlarda Türk eğitiminin gelişmesinde tarihi bir yeri oldu. O dönemde Tuna vilayetinde yeni okullar açıldı. Eğitim öğretim araçlarının yenileştirilmesine başlandı. Okullara beş kıtanın haritaları konuldu. Hatta yer küreleri alındı. Eğitim bakımından Tuna vilayeti, İstanbul ve çevresinden sonra, imparatorluğun en ileri bölgesi oldu.

1877-1886 yılları, Tuna ve Doğu Rumeli Türklerinin İmparatorluktan kopuş ve Bulgar idaresine geçiş dönemidir. Bu yıllar aynı zamanda oradaki Türk eğitiminin şiddetli bir darbe yediği ve gerilediği dönemdir. Türk okul ve medreselerinin gelir kaynakları kurutulmuş ve okullar tahrip edilmişti. Yaklaşık bin beş yüz kadar Türk okulu ve medreseleri yıkılmıştı.

1877-1886 yıllarını özetlemek gerekirse;

Bu yıllar içinde Bulgaristan Türkleri hemen hemen bütün hoca ve öğretmenlerini kaybetmişlerdir. Türk azınlık okulları için öğretmen bulmak, yetiştirmek işi bundan sonra bir sorun olmuştur.

Türk mektep ve medrese binalarının önemli bir bölümü yakılıp yıkılmıştır. Bunların yerine yenilerini koymak zor olmuştur.

Türklerin ekonomik üstünlükleri yok olmuş ve Türk halkı çok yoksul düşmüştür. Bu yüzden ayakta kalan Türk mektep ve medreselerini yaşatılıp geliştirmek Türk cemaati için büyük bir yük olmuştur.

Türk vakıf malları geniş ölçüde yağma ve gasp edilmiştir. Yani Türk mektep ve medreselerinin gelir kaynağı daralmıştır. (Şimşir, 1986, s.30, 31, 32)

On yıldır süren sarsıntı 1886'da duruldu. Sonra Bulgaristan Türk eğitimi yavaş yavaş toparlandı. 1883'te Şumnu Rüştüyesi yeniden öğretime başlayabildi. Türk okulları acınacak derecede yoksuldu. Türk vakıf malları yaygın biçimde yağmalandığı için, Türk okullarının gelir kaynakları büyük ölçüde kurumuştu. Bulgar hükümeti de Türk azınlık okullarına yeterince yardım için elini uzatmıyordu. Oysa 1891 tarihli Bulgar Milli Eğitim Yasasının 192. maddesi gereğince Bulgar hükümeti, Türk azınlık okullarına yardım yapmak durumundaydı.

Türk okulları Bulgar okullarından 12 kat, Rum ve Emeni okullarından 15 kat, Yahudi okullarından 25 kat daha yoksuldur. Bir Bulgar okuluna harcanan parayla, 12 Türk okulu yaşatılmaya çalışılıyordu.(Popov, 1897, s.1429-1437)

13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Barış Antlaşmasında, Bulgaristan'da kalan Türklere dini kültürel haklar tanınacağı ve bu hakların engellenmeyeceği ilkesini vardır. Bulgar anayasası bütün Bulgar vatandaşları için ilköğrenim zorunluluğu da getirmiştir. 1884 yılında "Resmi ve Özel Okullar Yasası" çıkarıldı. "özel okul" denince, öncelikle Türk azınlık okulları akla geliyordu. çünkü Bulgaristan'daki Türk okullarının tümü özel okul statüsündeydi. Ardından 1891 yılında, kapsamlı Bulgar "Milli Eğitim Yasası" çıkarıldı. Bu yasa ile Türk azınlık okulları üzerine Bulgar yönetiminin kontrolü getirildi. 8 Ocak 1908 tarihinde Bulgaristan "İlk ve Orta Öğretim Yasası" çıkarıldı. Bu yasada Türk azınlık okullarıyla ilgili olarak özetle aşağıdaki hükümler getirildi:

"Müslüman Okullar", denen Türk azınlık okulları, toplumlarınca yaşatılır, vakıf gelirleri yetmezse Türk topluluğunda okulları yaşatmak için para toplanabilir.

Müslüman, Musevi ve Ermeni özel okullarına devlet, vilayet ve belediyelerce yardım yapılabilir.(madde 156)

Özel okullarda Bulgarca'dan başka bir dille öğrenim yapılabilir; fakat Bulgar dili, Bulgar tarihi ve Bulgaristan coğrafyası dersleri zorunludur.

Özel okullardan resmi okullara geçmek isteyen öğrenciler, gerekli sınavları vermek zorundadırlar.(Özel ve Resmi okullar arasında denklik yoktur),

Müslüman özel okulları, kendi toplumları arasından seçilen encümenlerce yönetilirler. Ama Bulgar milli eğitim bakanlığınca teftiş edilirler.(Afanosov, 1954, s.49-50)

1.1.3. Bulgaristan'ın Bağımsızlık Kazanması: Krallık Dönemi

23 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet sonrası kaos ortamında Bulgaristan Prensiği, 5 Ekim 1908'de krallık ilan ederek Osmanlı Devletinden ayrılmıştır. Bu yeni dönemde Bulgar yönetimi, içte Türkler üzerinde tekrar baskı ve dışta ise diğer devletleri gölgede bırakacak bir emperyalist politika uygulamaya başlamıştır. Osmanlı devleti, 19 Nisan 1909'de Türk ve Bulgar hükümetlerince İstanbul'da imzalanan bir protokol ile Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanıyordu. Bu protokol; Bulgaristan Türklerinin Bulgarlarla eşit haklara sahip olması ile birlikte özel azınlık haklarını, eğitim ve dini hürriyetlerini bir kez daha güvence ve teminat altına alıyordu (Toğrol, 1989: 18-70).

1909 tarihli İstanbul protokolüne göre Bulgaristan'da bulunacak ve Türkiye'nin de onayı ile atanacak Başmüftü, Bulgaristan Müslümanları üzerinde büyük denetim ve kontrol yetkisine haizdi. Bu yetki; dini, hukuki, vakıf ve eğitim-öğretim konularını içermekteydi. Daha sonra 26 Haziran 1919'da bir müftülük tüzüğü yürürlüğe girmiştir. Buna göre, müftülükler, Bulgaristan Dışişleri ve Mezhepler Bakanlığı denetim ve atama yetkisi altına girmekte ve görevli müftü maaşları devletçe ödenmektedir (Şimşir, 1986: 48-49).

Tıpkı 93 Harbi gibi 1912-13 Balkan Savaşları da Türkler için tam bir felaket olmuştur. Türkiye, hiç beklenmedik şekilde bu savaşı kaybetmesi üzerine beş yüz elli yıldır ikinci Anayurt olan Rumeli'yi bırakarak Meriç'in gerisine çekilmek zorunda kalmıştır. Bu savaş esnasında da bölge Türkleri büyük zulüm gördüğü gibi eğitim öğretim kurumları da önemli tahribatlara uğramıştır. Bu savaşta yarısı Bulgarlar tarafından olmak üzere iki yüz bin Türk katledilmiştir. Ayrıca yine bu savaşta iki yüz bini Bulgarlar tarafından olmak üzere dört

kırk bin Türk yaşadıkları topraklardan Türkiye'ye göç ettirilmişlerdir. Bu savaşta Bulgaristan, Güney Dobruca'yı Romanya'ya bırakırken Batı Trakya'yı işgal ediyordu (Şimşir, 1986: 51-54).

Balkan Savaşı sonrası Bulgarların bölgede yaşayan Türklere yönelik katliam ve soykırım hareketleri büyük ivme kazanmıştır. Ayrıca Türk isimlerini değiştirme, Hıristiyan olmaya zorlama ve milli kıyafetlerini yasaklama ve camileri yakma gibi bazı uygulamalar olmuştur (Turan, 1995: 295). Bu amaçla Bulgar Genel Kurmayı tarafından 1912'de hazırlanan plan şunları içermektedir: kültürel imha, soykırım, göç ettirme, tehcir ve sınır dışı. Balkan Savaşı sonrası iki ülke arasında 29 Eylül 1913'te imzalanan İstanbul Barış Antlaşması da, Bulgaristan Türklerinin önceki haklarını teyit etmektedir (Toğrol, 1989: 71).

I. Dünya Savaşında müttefik olan Türkiye ve Bulgaristan arası ilişkiler yakınlaşmış ve müşterek askeri birlikler Romanya cephesinde Ruslara karşı savaşmıştır. Bu yakınlaşma atmosferinde Bulgar yönetimi, Türklere isim kullanma hakkını iade etmiştir (Turan, 1995: 295). Savaş sonrası Bulgaristan'ın 27 Kasım 1991'da imzaladığı Neuilly Barış Antlaşması ile, ülkede yaşayan tüm azınlıkların kültürel ve dini özgürlükleri teminat altına alınmıştır (Toğrol, 1989: 71). Böylece Müslüman halka geniş dini haklar sağlayan 1919 tarihli Bulgaristan Müslümanları Teşkilat Nizamnamesi düzenlenmiştir (Kekioğlu, 1985: 32).

- **Dönem İçerisinde Yaşanan Anlaşmalar**

1. İstanbul Protokolü Ve Sözleşmesi (1909)

1908 yılında Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Krallığı arasında 19 Nisan 1909'da imzalanan, bir protokol ve eki olan sözleşmeye göre, Bulgaristan'daki Müslümanların dini hak ve örgütlenmeleri hakkında detaylı bir tespitler zinciri oluşturur.(Lütem 2003:45)

Bulgaristan'daki Türk Azınlığı tıpkı Bulgar çoğunluk gibi bütün hukuki ve siyasi haklardan istifade edebilecek, okullarını, camilerini ve mescitlerini koruyup yaşatabileceklerdir. Ayrıca bu protokole göre, Bulgaristan'daki Türk-İslam eserleri Bulgaristan'ın bir iç sorunu olmaktan çıkarak Devletler Hukuku güvencesi altına alınmış ve Türk Hükümeti gerek Bulgaristan'daki Türk Azınlık, gerekse Bulgaristan'daki Türk-İslam Kültürüne ait eserler üzerinde hak sahibi olmuştur.

2. İstanbul Barış Antlaşması Ve Müftülerle İlgili Sözleşme (1913)

Balkan Savaşları (1912-13) sonunda 29 Eylül 1913 tarihli, Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında bir barış antlaşması imzalanmıştır.(Gündağ 1987:148) Bu antlaşmaya göre, Bulgaristan'a bırakılan topraklardaki Türk-Müslüman nüfus Bulgar uyruğuna geçerken; 4 yıllık bir süre zarfında kanısı değiştiyse Türk uyruğuna geçebilme şansını elinde tutabiliyordu. Çocuklarda reşit olduktan sonra bu hakka nail olabilmekteydi. Ancak Türk uyruğuna geçmek isteyenler 4 yıl içinde Türkiye'ye göçmek zaruretinde olup kendileriyle birlikte Taşınır eşyalarını ve mal varlığını götürebiliyor ve bunlar için gümrük parası ödemiyorlardı. Bununla beraber, Bulgar uyruğunda kalmayı tercih eden Türk azınlık, Bulgarların sahip olduğu her türlü medeni ve siyasi haklardan yararlanabiliyordu. (Hakov 2002:421)

Antlaşmanın teorik kısmına bakıldığında 8.madde, Bulgaristan uyruklu Müslümanların Bulgar unsurlarla hukuksal ve siyasi bazda eşit olacaklarını, ayrıca dini serbestliklerinin bulunacağını ve örf, adet ve dini örgütlenmelerine saygı gösterileceğini vurgulamaktadır. 12.madde ise Müslüman vakıflarının korunmasına ilişkindir. Bu antlaşmanın ikinci eki ise Bulgaristan'daki müftülerin görev ve sorumluluklarını saptamaktadır.(Lütem 2003:45-46)

3. Neuilly Barış Antlaşması (1919):

I. Dünya Savaşından mağlup çıkan Bulgar Devleti, 27 Kasım 1919 günü Paris yakınlarında bulunan Neuilly'de İtilaf Devletleriyle imzaladığı barış antlaşmasının içeriği dokuz

bölümden oluşmaktaydı.Türk Devleti'nin taraf olmadığı bu antlaşmanın 4. bölümü Bulgaristan idaresindeki azınlıklarla ilgilidir. Bulgar Devleti, bu hükümlerin anayasa değerinde olduğunu onaylarken, Bulgar anayasasının, kanunlarının ve resmi kararlarının azınlıkların korunmalarıyla ilgili hükümlere aykırı olamayacağını resmen kabul etmiştir.

Neuilly Antlaşması'nın 4.bölümüne göre,

- Bulgar Devleti din, dil, ırk ve milliyet ayrımı gözetmeyecek,

- Topraklarında yaşayan azınlıklara tam eşitlik sağlayacak,

- Bulgaristan'daki azınlık grupları dini vecibelerini serbestçe yerine getirme hürriyetine sahip olurlarken; tıpkı bir Bulgar fert hukuksal ve siyasal hakların kullanılması bağlamında ayrıma tabi tutulmayacak,

- Azınlıklar, devlet memurluğuna girebilecekler, istedikleri mesleği veya zanaatı seçebilecekler,

- Ayrıca, azınlıklar eğitim-öğretim kurumları,dini ve sosyal kurumlar açabilecekler, bunları denetleyip yönetebilecekler ve aynı zamanda bu kurum ve kuruluşlarda kendi dillerini özgürce kullanabileceklerdi. Azınlık unsurlar yoğun olarak yaşadığı yerlerde, Bulgar Hükümeti devlet ve belediye bütçelerinden bu azınlık okullarına, dini ve sosyal kurumlara yardım yapacaktır.(Şimşir 1986:374-375)

Neuilly Antlaşmasının 4. bölümünün 49'dan 58.maddeye kadar olan kısımları azınlıklarla ilgilidir. Bu antlaşmanın 54.maddesinde;

“Etnik, dil ve din azınlıklarına mensup olan Bulgar vatandaşları, öbür vatandaşlar ile aynı haklardan yararlanacaklar,hayır kurumları, dini ve sosyal kurumlar, okullar ve benzeri

eğitim kurumları kurup yönetebilecekler,burada kendi dillerini serbestçe kullanıp,serbestçe ibadet edebileceklerdir.” denmektedir.

- **Krallık Döneminde Bulgaristan'da Türk Azınlık Eğitimi (1908-1944):**

1908 yılında, Türkiye'de İkinci Meşrutiyetin ilanı üzerine, Bulgaristan da bağımsızlığını ilan etti ve krallık oldu. 19 Nisan 1909 günü İstanbul'da Bulgar Krallığı ile Osmanlı Hükümeti arasında protokol imzalandı ve Bulgaristan'ın bağımsızlığı tanındı. Bulgar Hükümeti, Bulgaristan Türk okullarına yeterli para yardımı yapmaya söz veriyordu. Müftülükler, doğrudan İstanbul'daki Şeyhülislamlığa bağılıydı. Yeni anlayışla Bulgar hükümeti, Türk azınlık eğitimi konusunda Türk hükümetine karşı kimi taahhütlerde bulunuyordu.

1908 yılı başında yeni “Bulgar Milli Eğitim Yasası" çıkarıldı. Özel ve resmi, ilk, orta ve yüksek okullarla ilgili bütün yasalar bir araya toplandı. Yeni yasayla Türk azınlık eğitimi üzerinde Bulgar Hükümetinin kontrolü arttırılıyordu. Bulgaristan Krallığındaki bütün okullar beş tane başmüfettişin denetimine veriliyor, müfettişler doğrudan milli eğitim bakanına bağılanıyor ve böylece hükümet kontrolü bir kat daha merkezileştiriliyordu. Ayrıca Krallık Döneminde eğitim açısından gelişmeler şöyledir.

- 1) Şumnu Türk Öğretmen Okulu (Darül Muallim)

Bulgar Prensiği döneminde (1878-1908) Bulgaristan Türk azınlığının bir öğretmen okulu yoktu. Orta okuldan çıkanlar, ilk okullara öğretmen atanıyor ve ihtiyacı karşılayabiliyorlardı. Ama orta okullara öğretmen yetiştirilecek bir Türk okulu yoktu. 1918 yılında bu alanda hizmet için Şumnu Türk Öğretmen Okulu açıldı. Bu okulda din dersleri, Türk dili, Bulgar dili, hesap, hendese, pedagoji, eğitim-öğretim bilimi, öğretim metodu, didaktik metodoloji, uygulamalı dersler, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, tabiat bilgisi, resim, jimnastik, Türk dili ve din dersleri okutulacaktı. Türkçe ve din dersleri için uzman

öğretmenler alınacak, öteki derslerin öğretmenleri Bulgar Milli Eğitim Bakanlığınca atanacaklardı.

2) Nüvvap Okulu (Medresetün-Nüvvap)

"Nüvvap" , "naip" kelimesinden türetilmiştir. Naip, müftü vekili veya şeriata göre hüküm veren kadı demektir. Nüvvap okulu da müftü vekilleri, naipler yetiştiren bir okul anlamına gelir. Bulgaristan'da böyle bir okul açılması ihtiyaçtan doğmuştur. Bulgaristan'ın ilk kurulduğu yıllarda müftü vekili yetiştirilmek için ayrı bir okul açılmasına gerek duyulmamıştı. Önceki dönemlerde Bulgaristan Türkleri, din görevlisi, müftü vekili, naip yetiştirmek için İstanbul'daki yüksek medresede öğrenci yetiştirebilmişlerdi. 26 Haziran 1919 günü Nüvvap okulu hizmete açıldı. Nüvvap okulu Bulgaristan baş müftülüğüne bağlıydı.

3) Okul Encümenleri

Bulgaristan'daki Türk okulları, özel okullardı. Bu okullar Türk azınlık tarafından yapılır ve yaşatılırdı. Türk halkı kendi okullarını yönetmek için kendi arasından "Yönetim Kurulları" seçerdi. Bunlara "Okul Encümenleri" denirdi. Okul Encümenleri okul yaptırmak, okulu araç gereçle donatmak, okulu yaşatmak, Türk çocuklarına eğitim vermek için ne gerekiyorsa yapmak üzere görevliydi. Ders yılı başında üst üste duyurular, yayımlarla çocukların ilk okullara ve Rüştüyelere yazdırılmalarını isterlerdi.

4) Türk Öğretmenler Birliği (1906-1933)

Prenslik döneminde Türk azınlık okullarında bir dağınıklık göze çarpmaktaydı. Türklerin eğitim-öğretim işlerini düzenleyecek bir merkezi otorite yoktu. Sorunları topluca ele alabilecek bir kuruluşa ihtiyaç duyulmaya başlamış ve temel ihtiyaç Bulgaristan'da Türk Öğretmen Birliğini doğurmuştur. 1906 yılında "Muallimini İslamiye Cemiyet-i ittihadıyesi" adıyla çalışmaya başladı ve ilk kongresini aynı yıl Şumnu'da yaptı.

Türkiye'de Cumhuriyet'in kurulması ve Atatürk devrimlerinin gerçekleşmesi üzerine, Türk Öğretmenler Birliği, Bulgaristan Türk çocuklarına anavatandakine paralel bir eğitim vermek, Türk eğitimini çağdaş düzeye yükseltmek için çalıştı. Öğretmenler Birliği 19. kongresini Temmuz 1828'de Lom'da yaptı. Bu kongrede, Türkiye ile birlikte Bulgaristan'da da yeni Türk harfleriyle eğitime başlanması kararlaştırıldı. Bu karar çeşitli engellemelere rağmen uygulamaya konuldu. (Şimşir, 1986, s.48)

1.2. Bağımsız Bulgaristan: Türklerin Azınlık Konumuna Gelmesinden Sonraki Siyasi Dönemler

İncelenen dönemler siyasi olup, Çifti partisinin egemen olduğu Çiftçi Partisi Dönemi, iktidara egemen olanların tutumları gereği Faşist ve Sosyalist dönemler olarak nitelendirilerek, değerlendirilmiştir ve incelenmiştir.

1.2.1. Çiftçi Partisi Dönemi

I. Dünya savaşında aynı ittifakta yer alan ve yenilen Türkiye ve Bulgaristan'da savaş sonrası önemli gelişmeler olmuştur. Türkiye'de Milli Mücadelenin başladığı sırada Bulgaristan'da ise, önce ihtilal ve arkasından seçimle Çiftçi Partisi yönetime gelmiştir. Bu parti yönetimi altında Bulgaristan Türkleri ilk kez rahat bir nefes almış ve 1918-1923 yıllarını kapsayan bu dönemde en huzurlu günlerini geçirmişlerdir. (Kekioğlu, 1985:19) Türk azınlığa karşı gösterilen bu olumlu Bulgar tutumu; iki milletin henüz bitmiş olan I. Dünya savaşında silah arkadaşlığı yapmaları ve ortak kaderi paylaşmaları, iktidarın çiftçi desteğine muhtaç olması ve ülke Türklerinin %80'inin çiftçi olması ve o günlerdeki devletler hukukunda azınlık lehine önemli değişiklikler yapılması gibi nedenler etken olmuştur. Ayrıca savaş sonrası Bulgaristan'ın imzaladığı Neuilly Antlaşması, Bulgaristan Türk azınlığının dini, kültürel ve eğitim alanındaki haklarını teminat altına alan hükümlerde içermekte ve bu durum da aynı dönemde bölge Türklerine yönelik Bulgar politikasını etkilemektedir. (Şimşir, 1986: 54-57)

Türkiye'nin Milli Mücadeleden başarı ile çıkması ve bağımsızlığını kazanması, Bulgaristan Türk gençliğini de sevince boğmuştu. Böylece çeşitli kültürel ve sportif amaçlı birçok gençlik kulüpleri kuruldu ve kısa sürede tüm Bulgaristan Türk yörelerine yayıldı. Bu spor kulüp temsilcileri 1924'de Rusçuk'ta birincisi olmak üzere her yıl farklı bir şehirde kongreler tertip ettiler ve bir birlik oluşturarak müşterek hareket etme kararı aldılar. Bu tür toplantıların üçüncüsünün düzenlendiği 1926 Varna kongresinde Bulgaristan Türk Spor

Birliğinin adı “Turan” olarak değiştirildi. Atatürkçü bir çizgide bulunan Turan dernekleri, çok kısa bir süre içinde Türklerin bulunduğu hemen tüm birimlere yayıldı. Ayrıca bu derneğin yayın organı olarak Turan adlı bir gazete de 1928’de yeni Türk harfleri ile basılmaya başladı. Çok kısa bir sürede Bulgaristan Türk gençleri arasında Türklük bilincinin oluşması ve Atatürkçülük fikirlerinin yayılmasına vesile olan Turan derneği, sekizinci ve son kongresini 1933’de Rusçuk’ta yaptıktan sonra ertesi yıl kapatıldı. Kapatıldığında bu dernek, doksan beş şube ve beş bin aktif üyeye sahipti. (Şimşir, 1986: 98-106).

18 Ekim 1925’te imzalanan Türk-Bulgar Dostluk Anlaşması, Neuilly Antlaşma kapsamındaki azınlık haklarını Bulgaristan Türklerine ve Lozan Antlaşması kapsamındaki azınlık haklarını da Türkiye’de yaşayan Bulgarlara uygulanmasını karar altına almıştır (Toğrol, 1989: 72; Eroğlu, 1987: 30-31). Yine bu anlaşmaya göre; her iki ülkede azınlık konumunda bulunan Türk ve Bulgarlar, yanlarına taşınabilir mallarını alarak serbestçe göç edebileceklerdi (Tarihte Türk Bulgar İlişkileri, 1976: 106; Şimşir,1987: 53).

1930’lı yıllarda Bulgaristan’daki soydaşlar üzerine baskılar artmış, yeni yazı yasaklanmış ve birçok Türk okulu kapatılmıştır. Yine bu kapsamda Bulgar yönetimi bir dizi karar alarak soydaşlarımızın Türkiye ile kültürel bağlarını koparmak ve birliklerini zayıflatmak veya onları Türkiye’ye göçe zorlama gayretleri içine girmiştir. Bu kapsamda; Türkiye’ye göçü teşvik, aydın din adamlarını görevden uzaklaştırma, okullarda tekrar Arap harfleri ile eğitime geçme gibi politikalar uygulanmıştır (Yenisoy, 1997: 1782).

Bulgaristan Türkleri, 31 Ekim - 3 Kasım 1929 tarihleri arasında 450 delegenin katıldığı Sofya’da bir Milli Kongre düzenleyerek problemlerini tartışmış ve çözümü doğrultusunda kararlar almışlardır. Kongrede çeşitli sorunların ele alındığı şu altı komisyon oluşturulmuştur: Maliye, Müftülükler ve Şeriye Mahkemeleri, Hayır Kurumları, Maarif, İslam Cemaatleri ve Vakıflar. Müftülükler Komisyonu; bu kurumların ıslahı, müftülerin seçimle gelmesi ve keyfi görevden alınmaması gibi kararlar almıştır. Maarif komisyonu ise, yeni Türk alfabesi ile eğitime karar vermiştir. Ayrıca diğer kararlar; Türklere uygulanan

okul vergilerinin hafifletilmesi, okul bütçelerinin müftülerce onaylanması, hükümetçe alınan okul tarlalarının iadesi gibi hususları içeriyordu. Daha sonra bu kongre kararları Bulgar hükümetine iletilmiştir. Bu ve benzeri kararlar, hükümetçe dikkate alınmadığı gibi Türk eğitimi üzerindeki baskılar daha da artırıldı. 1930'lardan itibaren Türk okullarını kapatma politikası, 1946'da bu okulların devletleştirilmesi ve eğitim dilinin Bulgarca yapılması ile doruğa çıktı. Ayrıca 1934 hükümet değişikliği akabinde kongreye iştirak edenlere karşı Bulgarlar, açıktan cephe almıştır (Şimşir, 1986: 106-128). Böylece müşterek hareket yeteneğini kaybeden soydaşlarımızın hakları, Bulgar yönetimlerince daha kolay gasbedilmiştir (Kekioğlu, 1985: 28-29)

- **Dönem İçerisinde Yaşanan Anlaşmalar**

1. Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması (1925)

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra 18 Ekim 1925'te Ankara'da Bulgaristan ile 'dostluk antlaşması' imzalanmıştır. Bu antlaşmanın Türk-Bulgar ilişkilerine yeni bir yön verdiği; ekonomik, sosyal, kültürel ve hukuki bağları daha da kuvvetlendirdiğini belirtmek yanlış olmaz.

Antlaşmada süre ile ilgili olarak hükümlerin mevcut olmaması, daimi ve devamlı bir dostluk bağının kurulmak istenmesine bağlanmaktadır. Bulgaristan'la bu dönemde geliştirilmek istenen siyasi ilişkiler bu tarihteki dostluk antlaşmasının temelinde yatmaktadır.

Dostluk antlaşmasındaki ek protokolün A paragrafındaki hüküm aynen şöyledir:

“İki hükümet azınlıkların korunmasına ilişkin olarak, Neuilly Antlaşmasında yazılı hükümlerin tümünden Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklarını ve Lozan Antlaşması'nda yazılı hükümlerin tümünden Türkiye'de oturan Bulgar azınlıkları yararlandırmağı, karşılıklı olarak yükümlenir.”(Eroğlu 1988:1342)

Bu dostluk antlaşmasının halen yürürlükte olması, Türk-Bulgar ilişkilerinin en gergin olduğu süreçlerde bile geçerliliğini koruması ve azınlıklarla ilgili hükümlerin halen bağlayıcı bir unsur olması her iki tarafı da uluslararası hukuk açısından bunlara uymasını zorunlu kılar.

2. Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi (1925)

Dostluk antlaşmasının imzalandığı tarihte Bulgaristan ile bir de ikamet sözleşmesi imzalanmıştır. Bulgaristan Türklerinin anavatan Türkiye'ye serbestçe göç etmelerine olanak sağlayan sözleşmenin ikinci maddesi aynen şöyledir:

“Akit taraflar, Bulgaristan Türklerinin veya Türkiye Bulgarlarının isteğe bağlı göçlerine hiçbir engel çıkarılmamasını kabul ederler. Göçmenler yanlarında taşınır mallarını ve hayvanlarını götürmek ve taşınmaz mallarını serbestçe tasfiye etmek hakkına sahip olacaklardır. Taşınmaz mallarını kesin gidişlerinden önce tasfiye etmemiş olanlar, göç gününden başlamak üzere, iki yıllık bir süre içinde bu tasfiyeyi yapmak zorundadırlar.

Malların tasfiyesinden elde edilen paraları ilgililerin dışarı çıkarma biçimi konusunda iki hükümet arasında bir antlaşma yapılacaktır.”

Bu sözleşme karşılıklı göç olgusu belli bir düzene bağlarken, sağlıklı işleyiş tarzı dönemden döneme farklılık göstermektedir. Şöyle ki, en dürüst şekilde uygulandığı Ulu Önder Mustafa Kemal ATATÜRK döneminde gerçekleşirken, halen bağlayıcı olduğu halde Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde yüklendiği misyonu yerine getirememiştir. Halen yürürlükte olduğundan bahsetmekle birlikte, Sosyalist Düşüncenin Bulgaristan'daki iktidar süresince meydana gelen uluslararası hukuk ihlalleri 1925 tarihli Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesinin sağlıklı işleyişine engel olmuştur. Ancak, Soğuk Savaş Dönemi'ndeki gevşek iki kutuplu siyasal dengenin yapısına bakmak, Türk-Bulgar ilişkilerinin tarihsel sürecinde oluşan dalgalanmaların nedenini de ortaya koyar. Kısacası, bu sözleşme

Bulgaristan Türklerinin isteğe bağlı göçlerine engel olmamakla yükümlüdür.(Türk Kültür Dergisi 1985:250)

1.2.2. Faşist Dönem

Bulgaristan kurulduğunda birçok yörede Türkler çoğunlukta idi. Bu durum göçlerle azaltıldı. 1934 sonrası Bulgarlar, bir toprak ihtilali yaparak Türklerin elindeki arazilere el koydular (Kekioğlu, 1985: 26-27).

II. Dünya Savaşı başladıktan sonra Bulgaristan, 1 Mart 1940'ta Berlin Paketi'ne girmiş ve Almanya safında savaşa katılmıştır. Çünkü Bulgarlar; Dobruca, Makedonya ve Batı Trakya'yı almak istiyorlardı. 1 Aralık 1943 Tahran Konferansı'nda müttefikler, Bulgaristan'ı Sovyet nüfuzuna bırakma kararı aldılar (Toğrol, 1989: 72). Bunun üzerine Rusya'nın yardım ve desteği ile kurulan gizli vatan cephesi militanları 1942'de Bulgaristan'da bir iç savaş başlattılar. Bulgar toprakları, 5 Eylül 1944'ten itibaren Sovyet Kızıl Ordusu tarafından işgal edildi; 15 Ekim 1944'de ise ülke, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti adını aldı. Savaş sonrası 1946'da yapılan referandumla da ülke, sosyalist aile üyelerinden biri olmuştur (Tarihte Türk Bulgar İlişkileri, 1976: 94-95).

1944'de yönetime gelen komünistler, azınlık desteğini temin için önce baskı politikasına son verdi. Ancak 1946 sonrası özel okul statüsündeki Türk okullarını devletleştirdi ve arkasından da tek tip bir sosyalist Bulgar toplumu oluşturmaya kalkıştı (Turan, 1995: 295).

Türkiye'nin bağımsızlığını kazanması akabinde Türkiye ve Bulgaristan arasında 18 Ekim 1925'te Ankara imzalanan ikamet sözleşmesi ile Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler konusu hukuki temellere oturtuluyordu. Bu sözleşme sonrası yıllarda da çeşitli Türk göçleri yaşanmıştır. Örneğin 1923-39 yılları arasında yaklaşık iki yüz bin soydaş Türkiye'ye gelmiştir. II. Dünya Savaşı başları ve sonrası yıllarda ülke dışına çıkışlar yasaklanmış olduğundan benzer göçlerde bir yavaşlama olmuş ve böylece göçmen sayısı yirmi binde

kalmıştır. 1934- 1946 tarihleri arasındaki bu dönem Faşist Dönem olarak adlandırılmaktadır.

1.2.3.Sosyalist Dönemler

Sosyalist dönemler ikiye ayrılarak incelenmiştir. Birbirini takip eden iki dönem Birinci Sosyalist ve İkinci Sosyalist dönem olarak adlandırılmıştır.

1.2.3.1.Birinci Sosyalist Dönem (1946 - 1970)

II. Dünya Savaşı sonrası Bulgaristan'da rejim değişikliği olmuş ve ülkede bir komünist dönem başlamıştır. Bu yıllarda büyük işgücü ihtiyacı duyan Bulgaristan, bir taraftan Türk göçünü engelleme çabasındayken; diğer taraftan da, Türk sosyal kurum ve topraklarına el koyarak huzursuzluk ve göç isteğini artırma gibi çelişkili bir tutum içindedir (Tarihte Türk Bulgar İlişkileri, 1976: 107). Bu karmaşık ortamda Türk azınlığa ait tarlalar ellerinden alınmaya, okullar devletleştirilmeye ve Bulgarlaştırılmaya, önemli Türk aydınlar tutuklanmaya başlandı.

Özellikle 1947 sonrası artan bu tür baskı politikaları, Türk azınlık üzerinde infial yarattı ve milli benlik ve yeni nesilleri koruma endişesine sevketti. Böylece büyük bir soydaş kitlesi, Türkiye yetkili ve diplomatik temsilciliklerine müracaat ederek göç taleplerini iletmişlerdir. Bu talepleri değerlendiren Türk hükümeti, 31 Mayıs 1947'de aldığı bir kararla II. Dünya Savaşında Sovyetler Birliği'nden Avrupa'ya sığınan soydaşlarımızdan mülteci kabulü ile hükümetten yardım almamak koşulu ile Bulgaristan'dan serbest göçmen kabulünü karara bağlıyordu. Bu kapsamda 1947-1950 arası her yıl bin- iki bin arası bir göçmen kitlesi gelmiştir. Ama 10 Ağustos 1950'de Bulgar hükümeti, Türkiye'ye bir nota vererek Bulgaristan Türklerinden iki yüz elli bin kişinin üç ay içinde Türkiye'ye göçmen olarak alınmasını talep etmiştir. Bunun üzerine gergin olan Türk-Bulgar ilişkileri daha da kötüleşti ve karşılıklı bir nota düellosuna girildi (Şimşir, 1986: 212-223).

Bulgaristan adeta bir tehcir operasyonu ile Türk ekonomisini felç etmek ve Türkiye'yi cezalandırmak istiyordu. Ayrıca Bulgaristan, göçmen kitleleri arasına bazı zararlı insanlar sokmayı ve göçmenlerin mallarını yok pahasına satmalarını arzuluyordu. Bulgar entrikalarını engellemek için Türkiye, Bulgaristan'dan gelecek soydaşlara vize uygulamış ve bu kapsamda 1 Ocak 1950 ile 30 Eylül 1951 tarihleri arasında iki yüz on iki bin yüz elli kişiye Türkiye'ye giriş vizesi vermiştir ancak bunların hepsi Türkiye'ye gelemediler. Türkiye, Ocak 1950'den başlayan ve gittikçe artan oranlarda göçmen kabul etmiştir. Ancak üç aylık bir süreçte iki yüz elli bin kişinin kabulü mümkün değildi. Bu şekilde göç akını sürerken Bulgarlar, Türk göçmenler arasına vizesiz bazı kimseler ile Çingeneler soktular. Bunun üzerine Türkiye, bunları Bulgaristan'a iade etmek istemiş ve Bulgaristan ise buna yanaşmamıştır. Arkasından Türkiye, 7 Ekim 1950'de sınırı kapattı. Vizesiz kimselerin geri alınacağı ve bir daha da benzer olayların yaşanmayacağıın Bulgarlarca kabul edilmesi üzerine, Türk-Bulgar sınırı 2 Aralık 1950'de tekrar açıldı. Bunun üzerine 1950-1951 kışının Aralık, Ocak ve Şubat aylarında yirmişer binin üzerinde göçmen kitlesi Türkiye'ye sığındı. Nisan'da Türk hükümeti aldığı bir kararla 1 Ocak 1950'den beri Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmekte olan tüm göçmenler devlet desteği verilecek olan "iskanlı göçmen" statüsüne alındı (Şimşir, 1986: 224-225).

1951 yazı esnasında sayıları gittikçe azalmakla birlikte göç sürüyordu; ama Bulgaristan, yine göçmenler arasına bazı vizesiz kişileri soktu. Bunun üzerine Türkiye, Haziran-Ekim 1951 tarihleri arasında altı nota vererek istenmeyen kişilerin geri alınmasını ve sahtekarlık yapanların bulunup cezalandırılmasını talep etti. Bulgarların Türk notalarına olumlu bir cevap vermemesi üzerine Türkiye, 8 Kasım 1951'de ikinci kez Türk-Bulgar sınırını kapattı. Buna karşılık Bulgar hükümeti, 30 Kasım 1951'de Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçü kesin olarak yasaklıyordu. (Şimşir, 1986: 226-227) 1950-1951 yıllarını kapsayan dönemde toplam yüzellidörtbinüçyüzdoksanüç soydaş Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçmen olarak gelmiştir (Toğrol, 1989: 73). Bu göçmenler, kısa sürede ev sahibi olmuş ve üretici duruma geçmişlerdir.

Sosyalist bir ülkeden kapitalist Türkiye'ye göç, komünist camiada hoş karşılanmamış ve Stalin'in emri ile durdurulmuştur. Ayrıca Stalin, Bulgaristan Türklerinin ileride Türkiye'de yapılacak sosyalist devrimin öncüleri olarak yetiştirilmelerini de emreder. Bunun üzerine Bulgaristan'da kapatılmış olan Türk okulları Türkçe eğitim verecek şekilde yeniden açılır. Ancak 1950-1951 yıllarındaki büyük göçle yetişmiş elemanların çoğu Türkiye'ye göçtüğünden öğretmen sıkıntısı çekilir.

Stalin'in ölümü ve Türkiye'de sosyalist bir devrimin mümkün olamayacağını anlaşılmaması ile Bulgar yönetimi, Türk azınlığa yönelik politikaları sil baştan değiştirmiştir. Bu kapsamda; 1956'dan itibaren Azeri uzmanlar ülkelerine gönderilmiş, Sofya Üniversitesi'ndeki Türklere ait bölümler kapatılmış, Türk öğretmen okulları ve liselerindeki eğitim dili tekrar Bulgarca olmuştur. Ayrıca yüksek okul mezunu Türk gençlerine uzmanlık alanlarında görev verilmemiştir. Daha sonra Türklere ait ana, ilk ve ortaokullar ile liseler kapatıldı, Türk tiyatro faaliyetleri durduruldu, komünist propaganda içerikli hariç Türkçe kitap basımı yasaklandı, Türkçe radyo yayını sona erdi (Yenisoy, 1997: 1787-88).

Komünist rejim döneminde Bulgaristan'da sanayileşme ve ağır sanayi geçiş çabalarında konunun sosyal boyutu düşünülmedi. Böylece köyler boşaldı. Diğer taraftan kooperatiflerin yaygınlaşması ve özel mülkiyetin yasaklanması, tarımsal ve zirai üretimde verimsizliğe neden oldu. Bu durum, bir tarım ülkesi olan Bulgaristan'ın dış pazarlara tarımsal ürünler ve kaliteli sanayi mamulleri satamamasına sebep oldu (Çavuş, 1997: 1773-75).

1949-1956 yılları arası dönemde toprakların kolektifleştirilmesi ile Türkler, çok daha kötü duruma ve ikinci sınıf vatandaş konumuna düştüler. Ayrıca bu dönemde; toplu halde yaşayan ve kültürlerini muhafaza eden soydaşlarımızın dağıtılması ve asimile edilmesi de sistematik hale getirilecektir. 1950'lerde Bulgaristan'da komünist içerikli bir Türk eğitimi gelişti. Bu durum; 1946'da Türk okullarının devletleştirilmesi ile başladı, 1950-51 göçü ardından yoğunlaştı ve 1959-60 öğretim yılında Türk okullarının Bulgar okulları ile birleştirilmesiyle sona erdi. Bulgar faşist ve komünist yönetimleri, Türklerin sosyal ve kültürel varlıklarını ortadan kaldırmayı amaçlayan ve birbirlerini tamamlayan politikalar

tatbik etmişlerdir. Sosyalist dönemde başlayan Türk eğitimini kalkındırma çabaları çok kısa ömürlü oldu.

1951 göçünden sonra Bulgaristan'daki ilk genel nüfus sayımı 1 Aralık 1956'da yapıldı. Bu nüfus sayımına göre Türklerin sayısı bir milyon kadardır Türkler genelde köylerde yaşamaktadır. Sekiz yaş ve üstü beş yüz beş bin olan Türklerin yaklaşık üçte birinin okuma bilmemesi ve çeşitli düzeylerde okul bitirmiş olanların ise çok az olması konunun vahametini göstermektedir. Bu amaçla tüm Bulgar yönetimleri ortak çaba harcamışlardır (Şimşir, 1986: 262-266).

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç kampanyası ve bu amaçla Türk temsilciliklerine yapılan resmi müracaatlar, 19 Mart 1964'te dört yüz bine ulaşmıştı. Bu kampanyanın gerisinde Türk azınlık okullarının kapatılması ile Bulgarlaştırılacağı hissine kapılan soydaş kaygıları yatmaktadır. Ancak göç konusu Bulgar makamlarınca şiddetle yasaklanıyor ve kelimenin telaffuzu dahi ağır ceza gerektiriyordu. Bulgarları kaygılandıran ve endişeye sevkeden husus, çok ağır işlerde çalışan Türklerin göçmesi ile işlerin aksayacağı ve Bulgar ekonomisinin zarar göreceği idi. Kısa bir süre sonra Bulgaristan'da Türk olmak veya kalmakta suç sayılmaya başlanacaktır.

Bulgaristan, kurulduğu günden itibaren sistemli bir şekilde Türk azınlığı yok etmeye çalışmıştır. Bu amacın son halkalarından birisi olarak 17 Temmuz 1970'da Bulgaristan Merkez Politbüro yetkilileri 549 sayılı "gizli tehdit ile milliyet ve din değiştirme" kararı almışlardır (Toğrol, 1991: 48; Toğrol, 1989: 74-75). Bu dönemde Bulgar yönetimi, bir "Komünist-Bulgar-Slav toplumu" yaratma fikrini benimsemiş ve azınlıkların din, dil ve isimlerini değiştirme planları yapmıştır. Önce Çingene, Gagavuz ve Pomak Türklerinin adları değiştirilmiş ve arkasından da diğer Türklere benzer yöntemler uygulanmıştır. Bu uygulamaya karşı gelenler çok ağır cezalara çarptırılmışlardır. Örneğin 1972'deki Rodoplar'daki uygulamada on binin üzerinde masum soydaşımız katledilmiştir. Bulgarları bu tür çılgın karar ve uygulamalara iten nedenlerin başında, Türklerin hızlı nüfus artışı

karşısında Bulgarların zamanla azınlığa düşme endişesi yatmaktadır. Nitekim bu kaygılar, çeşitli resmi toplantı ve raporlarda dile getirilmiştir (Toğrol, 1991: 50-65).

1964'te Türk-Sovyet ilişkilerinin gelişmesine paralel Türk-Bulgar ilişkileri de iyileşmiştir. Bu kapsamda Bulgaristan'la; ticaret anlaşması (1965), ekonomik, sosyal ve kültürel haklar sözleşmesi (1966), ve medeni ve siyasi haklar sözleşmesi (1966) imzalanmıştır. Ayrıca iki ülke arasındaki parçalanmış ailelerin birleştirilmesini amaçlayan “Yakın Akraba Göç Anlaşması” da uzun pazarlık ve görüşmeler neticesinde Türk ve Bulgar Dışişleri Bakanları tarafından 22 Mart 1968'de Ankara'da imzalanmıştır (Toğrol, 1989: 74-75).

1969-78 yılları arasındaki göçün kökü, 1950'lere dayanıyordu. O yıllarda Türkiye'ye gelen bazı soydaşların yakın akrabaları Bulgaristan'da kalmıştı. Bu nedenden parçalanmış aileler birleşmek istiyordu. Diğer taraftan vize almış, malını mülkünü satmış bir çok Türk sınırın kapatılmasından dolayı göç umutları içinde Bulgaristan'da kalmıştı. Bu konular iki komşu ülke arasında potansiyel bir sorun oluşturuyordu.

Türkleri göçe iten nedenlerin başında 1949-1956 yılları arası Bulgaristan tarım topraklarının kolektifleştirilmesi olmuştur. Bu vesile ile çoğunluğu çiftçi olan Türklerin toprakları ellerinden alınmıştı. Bu durumda Bulgaristan'daki soydaşlar ve onların Türkiye'de bulunan yakınları Türk makamlarına müracaat ederek göç taleplerini iletmışlerdir. Bunun üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı, Bulgar makamları ile temasa geçerek bir göç anlaşması yapmanın yollarını aradı. Ancak Sofya hükümeti, tüm iyi niyetli çaba ve girişimleri geri çeviriyordu. Bu arada 1959-1960 öğretim yılında Türk azınlık okullarının Bulgar okulları ile birleştirilmesi ve Türkçe eğitimin yasaklanması ile de soydaşların göç arzuları daha fazla arttı. Mart 1964'e gelindiğinde resmen Türk makamlarından göç talep eden soydaş sayısı dört yüz bini bulmuştu. Türkiye'deki koalisyon hükümetinin müspet çabalarına Bulgarların yapıcı bir yaklaşım göstermemesi, çözümü savsaklıyordu. 21 Ağustos 1966'da Bulgaristan Dışişleri Bakanı Ivan Başef'in Türkiye ziyareti sırasında yapılan görüşmelerde bir çözüm ihtimali belirdi. (Şimşir, 1986: 314-318).

Uzun müzakereler neticesinde bir göç anlaşması imzalandı ve 24 Şubat 1968'de Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından kamuoyuna duyuruldu. Buna göre; 1952 yılına kadar Türkiye'ye göç etmiş Bulgaristan Türklerinin birinci dereceli yakınları serbest statülü göç kapsamına alınıyor ve belirli bir plan ve program dahilinde Türkiye'ye gelmelerine izin veriliyordu. Ayrıca soydaşlar, Bulgaristan'daki gayri menkullerini satıp alacakları bazı malları da Türkiye'ye getirebileceklerdi. Göç anlaşması, iki ülke dışişleri bakanları tarafından 22 Mart 1968'de Türkiye'de imzalandı. Bu anlaşma, 17 Mart 1969'da TBMM onaylandı. Daha sonra 8 Ekim 1969'da ise ilk göçmen kafilesi Edirne Karaağaç istasyonuna geldi. Bunu izleyen on yıl boyunca da her hafta (Aralık-Mart ayları hariç) göç kafilelerinin gelmesi sürmüştü ve bu kapsamda gelen göçmen sayısı tüm tahminlerin aksine yüz otuz bin gibi büyük bir sayıya ulaşmıştır (Şimşir, 1986: 319-338). Böylece cumhuriyet tarihinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmen sayısı altı yüz bini aştı (Şimşir, 1987: 65).

1.2.3.2.İkinci Sosyalist Dönem (1970 - 1989)

1980'li yıllarda Bulgaristan nüfusunun %40 dolayında bir kısmını teşkil eden Türkler, diğer azınlıklarla birlikte ülkede çoğunlukta idi. Yani Bulgarlar, azınlık durumundan kurtulmak için Türkleri asimile etme ve/veya Türkiye'ye göçe zorlamaktaydı. Ayrıca Türklerin milli ve dini benliklerini korumaları, komünist ideoloji ve diğer benzeri propagandalardan etkilenmemeleri de Bulgar yönetimini telaşa ve kendi açılarından acil çözümler aramaya sevk etti. Türklerin bu özelliği güçlü aile yapısına sahip olmalarına dayanmaktadır (Toğrol, 1991: 65-68).

1960-1984 arası yapılan her türlü psikolojik baskı, propaganda ve teşvike rağmen hiç bir Türk, kendiliğinden ad değiştirmeyi düşünmedi. Zorla ad değiştirme işlemine önce Pomaklardan başlandı ve bunların adları 1972-1974 arası zorla değiştirildi. Arkasından Türk-Bulgar ilişkileri en iyi seyrettiği 1981-1983 arası dönemde aynı işlemler Müslüman Çingenelelere tatbik edildi (Şimşir, 1986: 339-353). Bu çağdışı uygulamalara uluslararası kamuoyunun tepki göstermemesi üzerine Bulgar yönetimi, aynı işlemi tüm Bulgaristan'ı

kapsayacak şekilde genişletmiştir (Toğrol, 1991: 52-53). Bulgarlar, 1984 sonbaharında büyük Türk kitleleri üzerine yürüyerek zorla ve kanlı bir şekilde onların adlarını değiştirmeye başladılar. 1985 başlarında Bulgaristan'dan gelen haberlerle Türk ve dünya kamuoyu sarsıldı. Bu ülkede yaşayan Türklere karşı, ad değiştirme, baskı, zulüm ve katliamlar doruk noktasına çıkmıştı. 1984-1985 kışının çok ağır geçmesi ve tüm yerleşim birimlerinin dışarı ile bağlantılarının kesilmesini sağlamış; Türk bölgeleri, yabancılara kapatılmış ve mühürlenmişti. Daha sonra asker ve milisler, Türk bölgelerine girerek zorla ad değiştirme başlatmışlar, kabul etmeyenler veya karşı gelenler ise, katliamlara maruz bırakılmıştır. 1985 Martına kadar 3.5 ay içinde katledilen Türk sayısı 800-2500 arasında olmuştur. Bu kanlı ad değiştirme operasyonu, önce Güney Bulgaristan'da başlatılmış, Kasım-Aralık 1984 döneminde bu bölgede yaşayan yarım milyon civarında Türkün adları değiştirilmiştir. Türkiye'nin tepkisi en yetkili makam Cumhurbaşkanı tarafından Ocak 1985'te Bulgar Cumhurbaşkanı'na gönderilen bir mesajla dile getirildi ve konuya bir çözüm bulunması önerildi. Ancak buna cevap alınmadığı gibi kuzey bölgelerdeki kanlı operasyonlar da tankların desteği ile Şubat'ta tamamlandı. Daha önce eğitim müfredatları ve Türkçe eğitim yasaklanmış, Türkler sürekli Türkiye'ye göçe zorlanmış ve resmi teşviklerle ad değiştirmeye zorlanmış ama yine Türk varlığı ortadan kaldırılamamıştı. 1960'dan itibaren Bulgaristan'daki Türkler, Müslümanlaşmış Bulgarlar şeklinde tarih saptırılarak inkar edilmeye çalışılıyordu (Şimşir, 1986: 354-364).

Ad değiştirme işlemi, Türkler arasında büyük bir tepki ile karşılanmış ve Jivkof yönetimini şaşırtmıştır. Aslında bu durum, Sovyetlerin izni ve oluru olmaksızın mümkün değildi ve hatta Bulgaristan, Sovyetler tarafından bir deney laboratuvarı olarak kullanılmıştır. O dönemde dört milyon dolayında olduğu tahmin edilen Bulgaristan Türkleri, kendilerine uygulanan her türlü baskı ve yok etme planlarına rağmen milli kültür ve benliklerini korumaya çalışmışlardır (Toğrol, 1991: 70-119).

Türk basını ve kamuoyu soydaşlarımıza sahip çıktı. Büyük kentler ve üniversitelerde düzenlenen çeşitli toplantılarla Bulgarlar protesto edildi ve kınandı. Ankara Üniversitesi Senatosu'nun yayınladığı 8 Şubat 1985 tarihli bildiri ile Bulgaristan Türklerine karşı

yapılan zulüm, baskı ve soykırım sert bir dille kınanmıştır. Daha sonra bunu Üniversitelerarası Kurul'un ve diğer üniversitelerin benzer bildirimleri izlemiştir. 19 Şubat 1985'te KKTC Kurucu Meclisi, Bulgaristan Türklerine uygulanan terör ve baskı politikasını kınamıştır. Ocak ve Şubat aylarında bazı hükümet yetkilileri konuyla ilgili, basına çeşitli demeçler verdiler. Daha sonra Şubat ortasından itibaren Başbakan Özal, soruna görüşmeler yoluyla barışçı bir çözüm önerdi. Yine aynı kapsamda; Milli Eğitim Bakanı Metin Emiroğlu Sofya'da yapılan bir Birleşmiş Milletler toplantısında Bulgarların ayıbını yüzlerine vurmuş, Başbakan Özal, Birleşmiş Milletlerin 40. kuruluş yıldönümü münasebeti ile genel kurulda yaptığı konuşmada Bulgarları kınamıştır. Ayrıca San Fransisco'da yapılan NATO Genel Kurul toplantısında da bu insanlık dışı muameleler kınanmıştır (Eroğlu, 1987: 16-23). 22 Şubat'ta Bulgaristan'a bir nota veren Türkiye, "geniş kapsamlı bir göç anlaşması da dahil olmak üzere sorunların görüşmeler yoluyla çözülmesini" önerdi (Şimşir, 1987: 65). Bu notaya 28 Şubat'ta karşılık veren Bulgaristan, Türk teklifini reddetmiştir. Müteakip günlerde iki ülke arasında karşılıklı bir nota düellosu başladı ve 24 Ağustos'a gelindiğinde Türkiye 4. notasını vermişti.

1989 yılında dünya hafif siklet halter şampiyonu Naim Süleymanoğlu, isminin Bulgarca'ya çevrilmesi üzerine Türkiye'ye iltica etti. Aynı yıllarda Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçen parçalanmış aile dramları Türk televizyon programlarına da konu olmuştu. Bulgaristan Türklerinin çile ve ızdıraplar, aynı yılın mayıs ayında Türkiye'ye büyük bir göç dalgası yaratıyor ve kısa sürede göçmen sayısı üç yüz on üç bine ulaşıyordu (Toğrol, 1989: 1-2). Bu insanlık dramı dünya gündeminde sahipsiz kalırken sadece Türk kamuoyu ve basını konuya özel bir önemle eğilmiştir. (Şimşir,1985:1-750) Türklerin maruz kaldığı bu insanlık dışı tutum karşısında ünlü Bulgar yazar ve şairi Blaga Dimitrova dahi isyan ederek Bulgar yönetimini kınamıştır. (Yenisoy, 1997:1789) Bu soydaşların bir kısmı, bir süre sonra yeni bir anlaşma ile hak ve birikimlerini alma ümidi belirince Bulgaristan'a geri döndüler. (Toğrol,1989:67)

- **Dönem içerisinde yapılan anlaşmalar**

1. 1947 Tarihli Bulgar Barış Antlaşması

II.Dünya Savaşı sonunda imzalanan Barış Antlaşması, 10 Şubat 1947 tarihinde Bulgaristan ile Müttefik Devletler arasında yapılmıştır. Halen yürürlükte olan antlaşmanın 2.maddesinde aynen şöyle denmektedir:

“Bulgaristan, ırk, cinsiyet, dil farkı gözetmeksizin egemenliği altındaki tüm insanların söz, fikir, basın, kültür ve toplantı özgürlükleri dahil tüm temel insan hak ve hürriyetlerden yararlanmasını sağlayacak ve bütün gerekli tedbirleri alacaktır.” denmektedir. (Özbir,1986:30)

Antlaşmada geçen ‘temel hak ve özgürlükler’ deyimini, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nde adı geçen bütün hak ve hürriyet sistemini kapsamaktadır. Ancak bu ilkeler tam manasıyla uygulansaydı, Bulgaristan’daki Türk azınlığa karşı şovenist politikalar izlenmezdi.

1947 Bulgar Barış Antlaşması’nın 3.maddesine göre Bulgaristan, her türlü ayrımcılığı kaldırmakla yükümlüken, madde şu şekildeydi: “...ayırıcı nitelikteki mevzuatını kaldırmak için tedbirler almış olan Bulgaristan, bu tedbirleri tamamlamayı ve ileride de bu maddede açıklanmış olan amaçlarla bağdaşmayacak hiçbir tedbir almamayı veya hiçbir yasa çıkarmamayı taahhüt eder.”(Şimşir,1986:381)

2. 1968 Türk-Bulgar Göç Antlaşması:

22 Mart 1968 günü Türkiye ve Bulgaristan dış işleri bakanları arasında imzalanan sınırlı göç antlaşması, basın literatüründe ‘Akraba Göçü’ olarak da geçmektedir. 1950-1952 yılında 155000 göçmenin çoğunun yakınları Bulgaristan’da kalmıştı. Bulgaristan ve

Türkiye arasında parçalanmış ailelerin birleştirilmesi amacıyla, yakın akraba göçü anlaşması imzalanmıştır

14 maddelik anlaşmanın temel hükümleri şunlardır.

- Göç 1 Nisan 1968 ve 30 Kasım 1968 tarihleri arası yapılacaktır. Göç eden kişilerin sayısı haftada 300'ü aşmayacaktır.
- Göçmenler medeni hallerini ve emlak durumlarını gösterir belgeleri, tahsil ve meslekleri ile askerlik görevlerini yerine getirdikleri ve hizmet sürelerini gösterir belgeleri ve ülkeden çıkarılmasına yasal bir engel bulunmayan diğer belgeleri beraberlerinde getirebilecekler.
- Göçmenler göç sırasında yürürlükte bulunan mevzuata göre ihracı yasak olan mal dışındaki ev ve kişisel eşyalarını her türlü ihraç belgesinden muaf olarak getirebilecekler.
- Göç eden sanatkar ve çiftçileri yürürlükte olan mevzuata göre ihracı yasak olanlar dışında şahsen sahip oldukları ve sanat, meslek, şahsi işletmeleri için gerekli bulunan taşınabilir nitelikte alet, edevat, tezgah ve makineleri diğer kullanılmış menkul mallarını her türlü ihraç belgesinden muaf olarak çıkarabilirler.
- Göçmenler, göç sırasında yürürlükte bulunan mevzuata göre giyecek maddelerini ev mamullerini ve şahsi işletmelerde elde ettikleri zirai mahsulleri ve 1-2 aylık aile ihtiyaçlarını karşılayabilecek buğdayı da yanlarına alabilecekler
- Göçmenler sahip oldukları hayvanları göçten önce serbestçe tasfiye edebileceklerdir. Tasfiye işlemi tasfiye sırasında yürürlükte bulunan mevzuata ve mevcut piyasa şartlarına göre yapılacaktır.

- Göçmenler göç etmeden önce gayrı menkullerini bu anlaşmanın yürürlüğe girdiği zaman yürürlükteki Bulgar mevzuatına göre serbestçe tasfiye edebilirler. Yetkili Bulgar makamları ise tasfiyenin gerçekleştirilmesine yardım edeceklerdir. (Türker,1965:325,326)

- **Sosyalist Dönemlerde Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Eğitimi**

8 Eylül 1944 günü, General Tolbuhin komitesindeki Rus orduları Dobruca'dan Bulgaristan topraklarına girdiler. Rus kuvvetlerinin Bulgaristan'a girişiyle Bulgar faşist rejim devrildi. 9 Eylül 1944 sabahı Bulgaristan'da yeni bir hükümet kuruldu.

1946 yılında Bulgaristan Türk azınlık okulları toptan devletleştirildi. O zamana kadar bu okullar "özel okul" statüsündeydi. Türk toplumunun kendi malıydı. Devletleştirilen Türk azınlık okulları için 1947/1948 ders yılında yeni ders kitapları hazırlanmaya başlandı. Okullar, devlette bağlı azınlık okulları oldukları için okul kitabı hazırlatma ve bastırma işini de artık Bulgar Milli Eğitim Bakanlığı üstleniyordu. Ders kitaplarının içeriği giderek değişti.

1950'lerde Bulgaristan'da sosyalist veya komünist içerikli bir Türk eğitimi gelişti. Bu gelişme, 1946'da, Türk azınlık okullarının devletleştirilmesi üzerine başlamıştı. 1950-1951 göçünün ardından yoğunlaştı.1959/1960 ders yılında Türk Azınlık okullarının Bulgar okullarıyla birleştirilmesiyle sona erdi. O tarihe kadar eğitimin dışı milli, içi sosyalist idi. Ondan sonra şekil bakımından bile Türkçe eğitim kalmadı. Türkçe eğitimin yerini Bulgarca eğitim aldı. 21 Eylül 1948 tarihinde Türklere pedagoji okulu açıldı. Türk öğrencilerin yüksek mevkilere gelmeleri sonucu Türk pedagoji okullarının, enstitülerin ve liselerin çalışmalarına son verildi. Bir süre sonra, üniversitede çalışmış olan Türkçe ders yapan Türkoloji, Tarih ve Matematik bölümleri de kapatıldı.

1959/1960 ders yılında Bulgaristan'da Türk azınlık eğitimine son verildi. Komünist Partinin ve Bulgar Hükümetinin kararıyla, Bulgaristan'da Türkçe eğitim yapmakta olan bütün azınlık okulları Bulgar okullarıyla birleştirildi. Türk okulları, Bulgar okulu yapıldı.

Bulgaristan'da Türk okullarının Bulgar okullarıyla birleştirildiği yıl, Yerli Türk ozan ve yazarlarının yarattıkları orijinal eserler, kitaplaştırılarak, Türkçe olarak, Sofya'da yayımlanmaya başlandı. O zamana kadar bu edebiyatçıların şiir ve hikayeleri, yerli Türkçe gazetelerde ve yine Türkçe olarak yayınlanan aylık Yeni Hayat dergisinde çıkıyordu. Bulgaristanlı Türk ozan ve yazarların yarattıkları eserlerin kitap halinde, Türkçe olarak yayımlanmaya başlaması, tam Türk okullarının kapatıldığı ve Türkçe eğitimin yasaklandığı 1959 yılına rastladı. Bulgar yöneticiler, tam o yıl Türkçe edebiyat yayınlarını başlatmakla, Türk azınlığına bir kapıyı kapatırken, bir başka kapı açıyorlarmış görüntüsü yarattılar.(Şimşir, 1986, s.185).

1.2.4. Demokratik Dönem

10 Kasım 1989'da Jivkof rejiminin yıkılması sonrasında Bulgaristan Devlet Konseyi, 1984-1989 arası dönemde Türk ve diğer azınlıklara karşı yapılan hataları kabul etmiş ve bunların düzeltileceğini vaat etmiştir. Böylece zorla değiştirilen Türk adları iade edilecek, Türkçe konuşma yasağı kalkacak ve Türk çocukları kendi okul ve anadillerinde eğitim yapabileceklerdi (Turan, 1997: 1747). Ancak bu konuda Türk toplum temsilcileri ve Bulgar yöneticileri arasındaki görüş ayrılığı uzun süre giderilemedi. Temmuz 1991'de resmileşen yeni Bulgar anayasası da, azınlıklara kendi anadillerini öğrenme ve kullanma hakkı tanıyordu. Buna rağmen Türk öğrencilerin Türkçe dersler alması sürekli erteleniyordu. Bunun üzerine Türk aileler, çocuklarını okullara göndermeme ve açlık grevi yapma gibi yöntemlerle Bulgar yönetimini protesto ettiler. Bu tepkiler karşısında Eğitim Bakanlığı, Türkçe derslerin başlatılması kararı aldı. Ancak bu haktan ilk ve ortaokullara devam eden Türk çocuklarından sadece %40'ı faydalanabiliyordu 1989 büyük göçü ile Türk aydın ve öğretmenlerinin çoğunun Türkiye'ye gitmesi ile, Türkçe ders verecek eleman bulunamaması diğer bir olumsuzluktu. Böylece bir kez daha Türk öğretmen yetiştirilmesi

gündeme geldi. Bu kapsamda; 1992’de Şumnu Yüksek Pedagoji Enstitüsü ve 1993’de Kırcaali İlk ve Ortaokul Öğretmen Enstitüleri’ne Türkçe öğretmeni yetiştirecek sınıflar açıldı. Benzer şekilde 1990’da Sofya’da ön lisans düzeyinde İslam Enstitüsü ve Şumnu’da İmam-Hatip Lisesi açıldı. Bunları 1991’de Ruscuk ve Mestanlı İmam-Hatip liseleri izledi (Yenisoy, 1997: 1790-91; Turan, 1997: 299-300).

1989 sonrası Bulgaristan’da kurulan yüz altmış civarındaki siyasi partinin dördü Türklere aitti. Bunlar Hak ve Özgürlükler Harekatı (HÖH), Demokratik Gelişim Harekatı (DGH), Demokratik Adalet Partisi (DAP) ve Türk Demokratik Partisi (TDP) olarak belirtilebilir.

Bu partilerden ilki olan HÖH Partisi, 1990 seçimlerinde dört yüz üyeli parlamentoya yirmi üç milletvekili soktu. Aynı parti, 1991 seçimlerinde oyların %7.55’ini aldı ve milletvekili sayısını yirmi dörde yükseltti. Daha sonra yapılan yerel yönetim seçimlerinde ise, yirmi yedi belediye başkanı ve altı yüz elli üç köy muhtarlığı kazandı. Aralık 1994 seçimlerine üç Türk partisi katıldı. Bunlardan en büyüğü olan HÖH, %5.44’e tekabül eden iki yüz seksen iki bin oy aldı. Bu partinin bir önceki seçimlere göre yüz altmış bin dolayındaki oy kaybı; bir bakıma iktidar ortağı olduğu bir önceki dönemde varlık gösterememesi, Türkiye’ye göçün sürmesi ve oyların bölünmesi gibi sebeplere dayanmaktadır. Üç Türk partisinin Aralık 1994 seçimlerinde aldıkları oy toplamı üç yüz yirmi bin dolayındadır. Türkler, HÖH ve diğer Türk partilerinden memnun olmadıkları için bunlara oy vermemişlerdir. İyi hazırlıklı ve programlı bir Türk partisi, muhtemelen yedi yüz bin dolayında oy alabilecektir. Ayrıca Türkiye’de bulunan soydaşlarımızdan elli bin dolayında bir kitle Aralık 1994 seçimlerinde oy kullanma hakkına sahip olmasına rağmen bunlardan ancak iki bin yedi yüzü oy kullanmıştır (Turan, 1995: 298).

Aralık 1994’de yapılan seçimleri, ülkenin içinde bulunduğu sosyal ve siyasi kaos ortamını lehine çeviren Bulgaristan Sosyalist Partisi kazanmıştır. Türklerin zorla Bulgarlaştırıldığı dönemde Eğitim Bakanı olan Dimitrov yeni hükümetin Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanı olmuş ve Türklere baskı ve işkence yapan emniyet mensupları da önemli görevlere getirilmiştir (Turan,1995: 298-299). Bu dönemde hükümet, Müslüman halkın seçtiği Fikri

Salih'i başmüftülük görevinden almış ve çeşitli entrikalarla Nedim Gencev'i Yüksek Diyanet Kurulu Başkanlığı'na ve Gencev'in bir yandaşını da Başmüftülük makamına getirmiştir. Bu atamaların Müslüman halk tarafından kabul edilmemesi üzerine, atanmış ve seçilmiş olmak üzere ülkede bir Başmüftü ve müftüler sorunu yaşanmıştır. Müftü atamasının Yüksek mahkeme tarafından reddi uygulanmamıştır (Turan, 1997: 1747).

Bulgaristan nüfusu ve aktif iş gücü, 1989 yılındaki göç sonrası büyük oranda azaldı. Bu göçün dışında iki yüz elli bin dolayında Bulgar genci batı ülkelerine iltica etti (Çavuş, 1997: 1777). 1990'lı yılların ortalarında Bulgaristan halkının sıkıntıları ve sosyalist kökenli meclis üyeleri ile hükümete duyulan güvensizlik doruk noktasına çıktı. Ülke, çok büyük siyasi, ekonomik ve sosyal bunalım ve kaos içine düştü. İnsanlar, aç ve perişan iken; resmi devlet güçleri dahi yeraltı dünyası ile işbirliği yapmakta veya bunlardan birisi konumundaydı (Kahramanyol,1997: 1742). Ülke çapında yönetim aleyhtarı büyük gösteriler yapıldı. Bu durum, 10 Ocak 1997'de meclis binasının işgali ve yakılmasına kadar vardı. Bir iç savaşın başlamasına sebebiyet vermemek için hükümet istifa etti ve erken genel seçimlere gidildi (Çavuş, 1997: 1776-78). 19 Nisan 1997'de yapılan genel seçimlerde iki yüz kırk parlamento üyeliğinin yüz otuz yedisini Demokratik Güçler Birliği Partisi kazandı. Bu seçimlerde HÖH, Türk seçmenlerden bile ancak %52 oranında oy alabilmiştir (Turan,1997: 1747).

Günümüzde Bulgaristan Türklerine ait sekiz gazete çıkmaktadır. Bunlardan Zaman, Türkiye'de yayınlanan aynı gazetenin Bulgaristan Türkleri için haftalık baskısı iken; diğer gazeteler; Hak ve Özgürlük, Filiz, Müslümanlar, İslam Kültürü, Güven, Cır Cır ve Balon'u soydaşlar, kendi gayretleri ile çıkartmaktadır. Ayrıca Türkçe kitaplar da basılmaktadır. İlk ve ortaokullarda haftada dört saat seçmeli Türkçe dersleri okutulmaktadır. Bulgar yönetimi, Pomak Türklerine mensup çocukların Türkçe derslere devam etmelerini engellemektedir. Bulgaristan radyosu, haftada birkaç saat Türkçe yayın yapmaktadır. Taahhüt edilmesine rağmen benzer yayınlar, Bulgar devlet televizyon kanalında henüz başlamamıştır. Buna karşılık Türk köyleri, büyük uydu antenleri almak sureti ile Türkiye'de yayın yapan televizyon kanallarını izleyebilmektedir. Böylece Türkiye ile milli ve manevi bağların

kuvvetlendirilmesi ve daha güzel Türkçe konuşulması mümkün olabilmektedir. Yasal bir engel olmamasına rağmen Bulgaristan Türkleri, henüz özel bir radyo istasyonu veya televizyon kanalına sahip bulunmamaktadır (Turan,1995:299).

1992 resmi nüfus sayımına göre Bulgaristan'da, toplam nüfusun %13'üne tekabül eden bir milyon dolayında Türk yaşamaktadır. Ancak bu ülkede iki milyonu Türk olmak üzere üç milyon dolayında Müslüman yaşadığı sanılmaktadır (Turan,1997:1745). Günümüzde Bulgaristan Türklerinin en önemli sorunlarının başında işsizlik ve bunun sebep olduğu göç yer almaktadır. 1989 büyük göçünden bu yana iki yüz binin üzerinde soydaşımız ağır Türk vizesine rağmen Türkiye'ye göçmüştür (Turan,1995:301). 1995 sonrası Bulgaristan Türklerinin karşılaştığı önemli problemler şöyle özetlenebilir: %90'lara varan işsizlik, aşırı yoksulluk, yüksek öğretimin paralı olmasından dolayı bu eğitime devam edememe ve kültürel kimlikleri koruyup-geliştirecek basın ve yayın organlarının olmaması. 1993 yılından itibaren diğer Türk topluluklarında olduğu gibi Bulgaristan Türkleri arasından da, Türkiye'ye yüksek öğrenim görmek için öğrenciler gelmiştir (Hüseyin,1995:46). Ancak Türkiye'de bin dolayında yüksek öğretim yapan soydaş çocuklarının diploma denklikleri henüz Bulgar makamlarınca tanınmamıştır (Yenisoy,1997:1791).

Günümüzde Bulgaristan Türklerinin siyasi ve dini açıdan birlik sağlayamamaları, soydaşlarımızın güvensizlik ve karamsarlık içinde olmalarına dayanmaktadır. Bulgaristan Türkleri, 1990 sonrası çeşitli Hıristiyan misyonerlerin ilgi alanındadır. Bu konuda Pomak Türkleri ve Müslüman Çingenele, Bulgar hükümeti desteği ile de özel bir önem ve öncelik verilmektedir (Turan,1995: 301). Ayrıca Bulgar yönetimi, Pomak Türklerini ayrı bir dini kurum altında teşkilatlanmasını sağlamak sureti ile Türk birliğini bozmaya çalışmaktadır (Turan,1997:1748). Diğer taraftan artık Bulgaristan Türkleri, dini liderlerini seçebilmektedirler ve günümüzde bu görevi Fikri Salih Efendi yürütmektedir. Ayrıca soydaşlarımız, daha önce gasp edilen vakıf mallarını geri alma çabası içindedirler (Turan, 1995: 300).

BÖLÜM 2: BULGAR TÜRKLERİ ÖZELİNDE ZORUNLU GÖÇ OLGUSUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türk sosyal hayatında “göç!ün özel bir önemi vardır. Göç bazen bir yurt edinmek, bazen düşman istilasından kaçmak, doğal afetlerden korunmak ve bazen de eski yurtları Anavatan’a kavuşmak için olmuştur. Balkanlardan Türkiye’ye yapılan göçler ise eski yurtlarını bırakmak zorunda kalan insanlarımızın anayurtlarına dönüş hikayesidir.

2.1.Göç Kavramına Genel Bir Bakış ve Zorunlu Göç Olgusunun Tanımlanması

Göç olgusu insanlık tarihi boyunca toplumların hayatında her zaman yer almıştır. İlk çağlardan günümüze göç, varlığını sürdüren bir olgudur. Göç, iktisadi, sosyal veya siyasi sebepler yönünden insanların, toplulukların yer değiştirmesi olarak tanımlanır.

Göç, toplumun nüfus yapısını, belirlemede etkili olan temel göstergelerden birisidir. Göç nüfusun doğal yada doğal olmayan etkenlere dayalı olarak yer değiştirme devinimini anlatır.

Şehirleşme süreçlerinin etkisiyle ortaya çıkan kırdan şehre göç kavramının mekansal izdüşümü olan gecekondulaşma, kendi evrimini geçirirken çeşitlenerek şehirselleşme mekana farklı biçimlerde yansımıştır.

Dinamik bir süreç olarak göç, belli bir yerleşmede yaşayan nüfusun belli bir kesimin çeşitli ve farklı nedenlerle, bulunduğu yerden kalkıp başka bir yere yerleşmek üzere ya da nispeten süreli olarak gitmesi anlamına gelir. Başka bir deyişle, bu bağlamda bir nüfus hareketliği söz konusu olmaktadır.(Akgür,1997:41)

İsteğe bağlı Göç hareketi belli bir yerleşim bölgesinden uzaklaşmaya neden olan “itme faktörleri” ve belli bir yerleşim birimini tercih etmeyi sağlayan “çekme faktörleri” olmak üzere iki başlık altında toplanan bir dizi etkinin sonucunda ortaya çıkan bir olgudur.

Çok önemli bir sosyal olgu olarak göç, ister ferdi, grup yada kitlesel olarak gerçekleşsin, ister yakın ister uzak mesafeli bir fiziksel mekan değişikliği biçiminde ister hiç geri dönmek veya bir süre sonra geriye dönmek amacıyla yapılsın sebep ve sonuçlarıyla önem taşımaktadır. Göçün sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal sonuçları iktisattan sosyolojiye, coğrafyadan psikolojiye, hukuk biliminden siyaset bilimine kadar bir çok bilimsel disiplinin ilgi alanına girmiştir.(Oğrak,1998:25)

Göç, ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşebileceği gibi, ulusal sınırların ötesine de taşabilir. Ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşen göçler, iç göçler, ulusal sınırların ötesine taşan göçler de, dış göçler olarak adlandırılır.

İç göçler, kırsal alanın iticiliği, kentsel alanın çekiciliğinden kaynaklanan ülke içi kırsal alandan kentsel alana göç devinimleri, bölge içi göçler, bölgeler arası alana mevsimlik dönemlik iş gücü göçleri, gibi göç devinimleridir.

Dış göçler, bir ülkeden bir başka ülkeye veya ülkeler grubuna yönelik göçler, kıtalar veya deniz aşırı göçler, günümüzün dünyasında uluslar arası sözleşmeler veya ikili anlaşmalara dayalı iş gücü beyin göçü gibi göçlerdir.

Türkiye zorunlu göçün her iki biçimini de yaşayan ülkelerden birisidir. Osmanlı İmparatorluğuna ve Cumhuriyet Türkiye’sine değişik ülke ve bölgelerden genellikle zorunlu nedenlerden dolayı Türk ve Müslüman asıllı bir hayli nüfus gelmiştir. Çalışmamızda daha çok zorunlu göç oluşuna yer verilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğunun yıkıntıları üzerine inşa edilmeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, ekonomik, kültürel dengelerinin şekillenmesinde en temel rol oynayan etkenlerden birisi göçtür.

Ekonomik, sosyal ve kültürel dengelerin şekillenmesinde 4 önemli göç dalgası rol oynamıştır.

Birinci Göç Dalgası, Osmanlı İmparatorluğunun toprak kaybettiği dönemler ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun izleyen yıllarda Anadolu dışında yaşayan Müslüman ve Türk asılların ülkemize göç etmesidir. Çalışmamızın bu bölümünde bu konu içerisine giren Bulgar Türklerinin Ülkemize yaptıkları zorunlu göç konusu işlenmektedir.

İkinci göç dalgası, Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı kırsal yapıdan kentsel-sanayi yapılaşmasına dönüşümün yarattığı, kırdan küçük kasaba ve kentlerden büyük kentlere, sanayileşmenin geliştiği alanlara yönelik iç göç hareketidir. Bu göç hareketi 1955-75 yılları arasında çok yoğun olarak yaşanmış, Türkiye nüfusu doğudan batıya, doğudan güneye kuzeyden batıya, kuzeyden güneye olmak üzere başta İstanbul, Ankara, İzmir olmak üzere belirli merkezler ve çevresinde toplanmış, nüfusun önemli bir bölümünün hazırlıksız, plansız bir biçimde bu merkezler çevresinde toplanıp birikmesi, gecekondulaşma, çarpık ve kaçak yapılaşma görünümüyle sunan çarpık bir kentleşmenin yaşanmasına yol açmıştı.

Üçüncü göç dalgası, Türkiye nüfusunun üretken bir bölümünün çalışmak, yüksek gelir elde etmek amacıyla Avrupa ülkeleri başta olmak üzere uluslar arası ikili anlaşmalara dayalı olarak dünyanın değişik ülkelerine göç etmeleridir. İşgücü göçü yanı sıra beyin göçünü de Türkiye'de dışarıya göç içinde sayabiliriz. bu nüfus kütlesi açısından da önemli sorunlar yaşanmıştır. yurt dışına göç eden insanlar hem göç ettikleri toplumun hem de zamanla terk ettikleri toplumun gerçekliklerine yabancılaşmış, üçüncü kuşak sorunu olarak adlandırdığımız sorunların yaşanmasına yol açmıştır.

Dördüncü göç dalgası: Türkiye Cumhuriyeti'nin Anadolu ve Trakya da ki tüm kültürleri, tüm inanç ve etnik kümeleri temsil eden demokratik bir yapılanma oluşturulmamasından kaynaklı olarak zaman zaman kendi içinde yaşadığı gerginlik ve çatışmalara dayalı olarak ortaya çıkan göçtür. Bu göç hareketi genellikle, kamu yönetiminin çatışmanın, gerginliğin taraflarında birisinin toplumsal desteğinin dağıtmaya, bir arada tutmaya yönelik uyguladığı tedbirler politikasının ürünü olarak yaşanan zorunlu-zorlama göçtür.

Göç devinimlerini sınıflandırmada kullanılan ve belki de en önemli ölçütlerden birisi de, “göç kararı”nın alınış süreci ile ilgilidir. Göç kararı, bu eylemi gerçekleştiren göç devinimine katılan insanlarca gönüllü olarak verilmişse; gerçekleşen göç hareketi gönüllü isteğe bağlı göçtür. Çeşitli Zorlamalarla gerçekleşen göçe zorunlu göç denir. Zorunlu göç hareketi, ulusal sınırların içerisinde gerçekleşebileceği gibi, ulusal sınırlar ötesine de taşabilir.

2.1.1. İnsan Hakları Bağlamında Zorunlu Göç Değerlendirilmesi

Bulgaristan'daki Türk azınlığın hakları ikili antlaşmaların yanı sıra çok taraflı anlaşmalarla garanti altına alınmıştır. İnsan Hakları ile ilgili bu sözleşmeler sonucunda denebilir ki, Bulgaristan'daki Türkler hem azınlık hukukundan hem de insan haklarından yararlanmak durumundadırlar. Bulgaristan'daki Türklerin hukuksal bazda haklarını onaylayan uluslararası sözleşmeler şöyle,

2.1.1.1. Birleşmiş Milletler Antlaşması

II. Dünya Savaşı'nın sonrasında oluşturulan Birleşmiş Milletler Teşkilatı, 26 Haziran 1945'te dünya devletlerini ortak bir paydada toplayıp, dünya barışını ve güvenliğini sağlamak; siyasal, kültürel, ekonomik ve diğer sorunları ortak bir şekilde paylaşmak amacıyla kurulmuştur. Yüz otuz beş üye ülkenin imzasını taşıyan antlaşmaya Türkiye 28 Eylül 1945'te, Bulgaristan ise 14 Aralık 1945'te imza atmıştır. Bu antlaşma sayesinde

azınlık gruplarının hak ve özgürlüklerini elde etme, yönetime katılma, hakkını arama gibi faaliyetleri milletler arası hukuka bağlanmıştır.

2.1.1.2.Jenosit Sözleşmesi

Kelime anlamı 'soykırım' demek olan Jenosit, 9 Aralık 1948 tarihinde Paris'te dine, ırk veya herhangi bir gerekçeye dayanarak kitle halinde azınlık gruplarının ortadan kaldırılmasını önlemek amacıyla imza edilmiş bir sözleşmedir. İster savaş ister barış zamanında olsun, insanlığa karşı işlenen suçun kabul edilmeyeceğini taahhüt etmektedir.(Soysal 2004:185)

2.1.1.3. Irk Ayrımını Ortadan Kaldıran Sözleşme

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 20 Ocak 1963'te karar altına aldığı 11 maddelik bir bildiriye, 23 maddelik bir sözleşme haline getirerek, insan haklarına saygı duyulmasını, insanlar arasında belli kriterlere göre ayırım yapılmamasını öngörmektedir. Bulgar Devleti, bu sözleşmeye 8 Ağustos 1966 tarihinde taraf olmuştur.(Özbir,1986:38-39)

2.1.1.4.Medeni ve Siyasal Haklar İlgili Sözleşme

16 Aralık 1966 tarihinde Birleşmiş Milletler genel kurulunda kabul edilmiş olup, 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren bu sözleşme bireysel hak ve özgürlüklerin ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bulgaristan'ın 21 Eylül 1970 günü taraf olduğu sözleşmede dine ve ırka dayalı nefretin yasaklanması ön görülmüştür.

2.1.1.5.Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

31 maddeden oluşan bu sözleşmenin kabul edilme tarihi 3 Ocak 1976'dır.Genel Öğütlenme niteliği taşıdığından işleyişli diğerlerinden farklılık arz etmektedir.

2.1.1.6.İrk Ayrımı Hakkındaki Sözleşme

Bulgaristan'ın 1973 yılında katıldığı ırk ayrımının önlenmesi ve cezalandırılması hakkındaki sözleşmeye göre; bir grup insan üzerinde şovenist politikalar ile baskı kurmak, insanlık dışı davranışlarda bulunmak, işkence yapmak yasaklanmıştır.(Şimşek 1999:200)

2.1.1.7.İnsan Hakları Evrensel Bildirisi

10 Aralık 1948 tarihinde Paris'te kabul edilen bildiride insan hakları, azınlık hakları, etnik veya dinsel azınlıkların korunmasına yönelik hükümler içermektedir.

2.1.1.8.Helsinki Deklarasyonu

1975 yılında Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de imzalanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması'nın en önemli yönü, insan hakları konularına ağırlık verilmesi ve bu konulara Varşova Paktı üyesi ülkelerin de imza basmalarıdır.Sovyet Rusya'nın dahi altına imza koyduğu böylesi bir sözleşmenin diğer imzacısı Bulgaristan,kısa süreli sözlerini tutamayarak, toprakları üzerinde yaşayan Türk Azınlığa karşı soykırım faaliyetlerine devam etmiştir.(Şimşek 1999:202)

2.1.2.Zorunlu Göçün Yol Açabileceği Sorunlar ve Alınabilecek Önlemler

Zorunlu iç göç, maruz kalanlar açısından isteye bağlı olmaması nedeniyle, göç edenlerin yeni yerleşim alanında kendilerini köksüz his etme duygusunu yaşamalarına yol açmaktadır. Geleneksel tarım-hayvancılık ekonomisinin gereklerine, mesleki, teknik bilgi ve becerisine göre yaşamlarını sürdüren, bölgeler arası eşitsizlik, dengesizlik, anadili, kültür anlaşmazlıkları gereği örgün eğitim becerisi düşük göçmenleri birden bire kent ortamlarına gelmeleri, kentsel, mesleklere, kentsel, iş-çalışma hayatına ve kent yaşamına uymalarında güçleştirmekte, örgün eğitim düşüklüğü, kentsel mesleki çalışma yaşamının koşullarına yabancı olmaları, düşük ücretle, güvencesiz geçici ve marjinal işlerde

çalışmalarına yol açmaktadır. Ailenin çalışabilir üyelerinin bu koşulları, ailenin diğer üyelerine de yansımaktadır.

Zorunlu-zorlama göç hareketinin göç edenler açısından yarattığı önemli olumsuzluklardan birisi de, kadın ve çocukların yaşamında göç sonrası yaşanan olumsuz gelişmelerdir. Göç öncesi tarım-hayvancılık ekonomisinde ücretsiz aile işçisi olarak ekonomik ve sosyal yaşama etkin olarak katılan kadınlar, kentsel ortamın mesleki, çalışma alanına ya hiç katılamamakta, hane yaşamının ve hane çevresiyle sınırlı yaşamın içine sıkışıp kalmakta, yada, gündelikçilik, temizcilik gibi marjinal işler yaparak yaşamını sürdürmeye çalışmakta, kentin doğası ve yaşamı içinde kendine yabancılaşmaktadır. Çocuklar, göç sonrası ailelerin yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle çalışma yaşamına katılmakta, bu katılmada da en belirleyici mekan sokak olmaktadır.

Zorunlu göç, sadece göç eden kitle açısından değil, göç alan yerleşim alanları açısından da önemli sorunlar yaratmaktadır. Çok kısa bir sürede beklenenin üzerinde dışardan nüfus alan kentsel yerleşimlerde kentleşmenin doğasından kaynaklanan eşitsizlik ve çarpıklık daha da artmakta kentler altından kalkamayacakları yüklerin altında ezilmeye başlamaktadırlar. Kentler ve çevresinde yeni çatışma, gerilim dinamikleri ortaya çıkmakta, toplumun psikolojik ve sosyal dengeleri alt üst olmaktadır.

Zorunlu göç'e maruz kalmış göçmenler için yapılabilecek çalışmalar şöyle sınıflandırılabilir.

1. Konut Edindirme ve Yerleşim: Zorunlu göçe maruz kalmış ailelerin sosyal, kültürel ve demografik özelliklerini de değerlendirerek yerleşim ve konut edindirme konusunda çalışmalar.
2. Mesleğe Yönlendirme Beceri Edindirme ve Kalkınma: Zorunlu göçe maruz kalmış kentsel alanlar ve çevresinde yaşayan ailelerin çocuklarının yaşamında egemen durumda olan sokağın bu egemenliğinin kırılması, çocukların sokaktaki rastgele

işlerden kurtarılması amacıyla yürütülmesi gereken çalışmaların başında, mesleğe yönlendirme ve beceri edindirme çalışmaları gelmektedir.

3. Sağlık: Zorunlu göçe maruz kalmış, sağlıksız kalmış ve insani olmayan koşullarda yaşayan ailelerin koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerinden yararlanabilmelerini sağlamak amacıyla göç alan mahallelerde sağlık evleri oluşturulmalıdır. Sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi sadece göçmenlere yönelik bir çalışma olmaktan çok, toplum sağlığını tehdit edecek düzeye ulaşmış koşulların iyileştirilmesi olarak kavranmalıdır.
4. Eğitim ve Kültür: Eğitim (örgün-yaygın ve halk eğitimi) ve kültür konusunda hazırlanacak projeler şu noktaları kapsamalıdır:
 - Göçmenlerin yerleşik nüfusla ve yaşadıkları toplumsal ortamla bütünleşmelerini kolaylaştırmak amacıyla, yanlış değerlendirmeleri ve kimi önyargıları gidermeye yönelik geniş ve uzun verimli bir bilgilendirme, yakınlaştırma çalışmalarına başlanmalıdır.
 - Göçmen çocukların olumsuz çevre koşullarında doğan başarısızlıklarını dengeleyici eğitsel-öğretisel önlemler düşünülmeli ve uygulanmalıdır.
 - Eğitim- öğretim programları çocukların dil ve kültür özelliklerini de gözetken bir anlayışla yeniden biçimlendirilmeyi; bütün çocuklara demokratik ve insancıl bir yaklaşımla eğitim verilmesi sağlanmalıdır.
 - Zor yaşam koşulları, üretken ve yaratıcı kişiliklerin oluşmasını özendirceği gibi, bu zorlukların altından kalkmayan çocuklarda kişilik bozukluklarına da yol açabilir. Eksiklikleri giderici zorlukları azaltıcı eğitsel-öğretisel önlemlerin alınması insani ve uygar bir görev olarak değerlendirilmelidir.

2.2.Bir Zorunlu Göç Örneği Olarak Bulgar Türkleri

2.2.1. Bulgar Türklerini Göçe İten Sebepler

Soydaşlarımızın isimleri değiştirildikten sonra Bulgarlaştırma çabaları devam etmiş, 1985 yılı Ocak ayı sonundan itibaren bu amaçla pek çok yasak uygulanmaya başladı. Bunlar özetle

2.2.1.1.Türkçe Yasağı

Türkleri Bulgarlardan ayıran en belirgin nitelik Türkçe konuşmaları olduğu için Türkçe yasaklandı. Ancak diğer ülkelerden gelebilecek tepkiler dikkate alınarak bu hususta herhangi bir karar açıklanmadı. Yasak idari önlemlerle yürütüldü. Bu yasağa karşı gelenlerden genellikle beş levha, bazen elli levhaya kadar çıkan para cezaları alındı

2.2.1.2.Türk Giysileri Yasağı

Türkler aynen Anadolu'da olduğu gibi, kırsal bölgelerde şalvar, potur, kasket ve başörtüsü gibi geleneksel kıyafetler giyerlerdi. Bu kıyafetler yasaklandı. Kıyafetlere getirilen bu yasağın nedenlerini Haskova Kominist Partisi Birinci Sekreteri Stoyanov Şöyle açıklıyordu: "Esaret döneminden kalan izler yok olmamıştır. Özellikle kadın giyiminde şalvarın kullanımı devam etmektedir. Burada şalvarın modern estetik gerekler ve taleplere uymadığı önemli değildir. Önemli olan bunun siyasi bir tutum Bulgar olmayan bir tutumun ifadesi olduğu ve Bulgar geleneklerine, milli özelliklerimiz ve yaşam kültürümüze ters düşmesiydi" Bir süre sonra başörtüsüne ses çıkarılmadığı görüldü. Böylelikle Türk kadınları başörtü veya eşarp bağlamalarıyla Bulgar kadınlarından ayrılmaya devam ettiler.

2.2.1.3.Türk Müziği Yasağı

Soydaşlarımız, kendilerini Bulgar müziğinin sevdirmesi için tüm gayretlere rağmen, bu müziği dinlemezler ve Türk müziğini tercih ederlerdi. O devirde İbrahim Tatlıses, Emel Sayın gibi sanatçılarımızın kasetleri el altından pahalıya satılırdı. Alınan önlemlerle Türk müziği çalınması yasaklandı.

2.2.1.4.Türkçe Yer İsimlerinin Değiştirilmesi

Diğer bir önlem Türkçe veya Türkçe'den gelen yer isimlerinin değiştirilmesi oldu. Haskova Parti Birinci Sekreteri Stoyanov, Plenumda yaptığı konuşmada: "Spahievo (sipahiler), Karamantsi (karamanlar) gibi köylerin hala yabancı bir esaretin ve sosyal baskının izleri ile dini hurafelerin etkilediği hissedilen adları taşımaya devam etmeleri bizi endişeye düşürmektedir."

Etnik Bulgarlar büyük çoğunlukla Türkçe'den gelen isimlerini muhafaza etmişlerdir. Örneğin Parti üst yönetiminde bu tür isimleri olanların hiçbiri adını değiştirmemiştir. 1986 yılında yapılan XIII. Parti Kongresi'nde seçilen 195 Merkez Komitesi üyesi arasında Türkçe kökenli isim taşıyan 13 kişi vardır.

2.2.1.5.Eğitim Alanındaki Zorluklar

Bulgarlaştırma için en etkili araç olarak eğitim seçilmiş olduğu görülmektedir. 1985 yılı sonuna kadar isimlerine yineleyen Türk çocuklarının tümünün kreşe gitmesi sağlanacaktı. Böylelikle çocukların çok küçük yaşta Bulgarca konuşmaları ve kendilerine Bulgar ismi ile hitap edilmesine alışmaları gerçekleşmiş olacaktı. Okullara gelince, istinasız her ders vatanseverlik dersine dönüştürülecek ve okullarda sosyalist davaya sadık, komünist fikirlerin doğruluğuna inanan kişiler yetiştirilecekti.

İdeolojik eğitim çalışmaları alanında Marksizm-Leninizm teorisinin öğretilmesinde değişiklikler yapılacaktır. İdeolojik çalışmalarda, Osmanlı esareti döneminin gerçekleri, Bulgar halkının kahraman geçmişi, sosyalizmin büyük başarıları ön plana çıkarılacaktır.

Ateist eğitimin, alınan önlemlerin arasında çok önemli bir yer tutacağı anlaşılmaktaydı. Ancak ideolojik eğitim gibi ateist eğitimde esasen Bulgaristan'da mevcuttu. Bu eğitim okulda veriliyor, ayrıca basında ve radyo ile televizyonda da ateizm propagandası yapılıyordu. O itibarla bu kez bahsedilen ateizmi soydaşlarımızı hedef alan ve etnik Bulgarları ilgilendirmeyen bir eğitimidir. Türklerin ateist eğitime bu denli önem verilmesinin nedeni onların dinin etkisinde görülmelerinin bir sonucudur.

2.2.1.6.Ailelerle İlgili Yaşanan Zorluklar

Türk aileleri için de bazı önlemler alınmak istenmiştir. Buna göre ailede gözle görülür, kalıcı ve geri dönüşü olmayan değişiklikler yapılmalı, ailenin en önemli öğeleri; dilde, giyimde, yaşamada, gelenek ve adetlerde Bulgar öğeleri olmalıdır. Bu amaçla ailelerle birlikte çalışacak bazı memurlar atanmıştır. Söz konusu memurların Türk aileleri nezdinde bir gözetleme yapacakları ve Bulgarlaşmakta direnenleri rapor edeceklerdi

2.2.1.7.Bulgar Kültürünün Övülmesi

Soydaşlarımıza Bulgar kültürünü tanıtmayı ve sevdirmeyi amaçlayan faaliyetler düzenlenmesi planlanmış ve bu arada özellikle Bulgar folklor ekiplerinin soydaşlarımızın yoğun olduğu bölgelerde temsiller vermesi öngörülmüştür. Tolbuhin Komünist Partisi Birinci Sekreteri Atanas İlyev folklor ekiplerinin önemini şu kelimelerle belirtmiştir: "Bizim için folklor ekipleri aracılığıyla Bulgar dilinin konuşulması, Bulgarca şarkıların söylenmesi ve Bulgar horonların oynanması son derece büyük önemi haizdir."

2.2.1.8. İmar Vaatleri

Soydaşlarımızın yoğun olarak oturdukları bölgenin imar edilmesi ve buralarda eğitim, sağlık, diğer sosyal amaçlı tesislerin sayısının arttırılması, Türk azınlığı mensuplarının Bulgaristan'a bağlamak için düşünülmüş bir önlemdir. Fakat bu uygulama çıkan ekonomik kriz nedeniyle gerçek anlamda uygulamaya konulamamıştır.

2.2.1.9. Göçün Zorlaştırılması

Parti kongrelerinde yapılan konuşmalarda Türkiye'nin göç sorunu üzerinde spekülasyon yaptığı, o sebeple Türkiye'ye göç olmayacağını her fırsatta belirtilmesi gerektiği ifade edilmişti. Gerçekten de Türkiye'ye göç edilmesine müsaade olunamayacağı hususu, Bulgaristan'ın fazladan vatandaşı olmadığı gibi sözlerle soydaşlarımıza duyuruluyordu.

Bulgarların göç konusunda hiç açık kapı bırakmayan bu tutumu soydaşlarımızı üzmüşse de onları, parti idaresinin beklediği gibi Bulgaristan'ı benimsemesine götürmemiş, her şeye rağmen göç arzusu çok canlı kalmış ve nitekim 1989 yılında Bulgaristan göçü serbest bırakmak durumunda kalınca soydaşlarımız, adeta Bulgaristan'ı boşaltırcasına sınır kapılarına yığılmıştır.

2.2.1.10. Bulgar Bayramı ve "Rituel" Sisteminin Yerleştirilmesi

Burada bayramdan kasıt sosyalizm ile ilgili siyasi içerikli bayram ve törenlerdir. Bazı Bulgar halk bayramları da bu kavram içinde mütalaa edilmektedir. Türk azınlığı mensupları, Bulgar vatandaşı olmakla esasen siyasi içerikli bayram ve törenlere, eğer mevkileri gerekiyorsa, katılmaktaydılar. Ancak büyük çoğunluk, Bulgar bayramlarına hiç ilgi duymuyordu.

Diğer yandan daha önce, resmi tatil olarak kabul edilmesine rağmen, Türklerin gösterişsiz bir şekilde Ramazan ve Kurban bayramlarını kutlamalarına göz yumulmuştu. Bu kez

sadece Bulgar bayramlarına müsaade edilmekle söz konusu iki Müslüman bayramının kutlanması fiilen yasaklanmıştı. Diğer yandan, Türklerin o zamana kadar katılmadığı bazı mahalli Bulgar halk bayramlarına katılmaları da mecburi hale getirilmişti.

Rituellere gelince bu deyim, ateizm uygulamasının sonucu olarak doğum, evlenme ve ölümle ilgili dini törenler yerine ikame edilen "Sosyalist" törenleri ifade etmektedir.

2.2.1.11. İslamiyeti Kötüleyen Yayınlar

Camiler ve ibadet konusunda 1985 ve daha sonraki yıllarda önceki dönemde farklı bir uygulama olmamıştır. Bu, dine saygı göstermek gibi bir kaygıdan değil, diğer Müslüman ülkelerinin tepkisini çekmemek için yapılmıştır.

Bu konuda önemli husus 1985'den önce camilerin ve ibadetin ne durumda olduğudur. Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanmasından hemen sonra camiler çoğu kez kasten, bazı bölgelerde ise cemaatsizlikten tahribata maruz kalmış, birçoğu yok olmuştur.

İbadet özgürlüğü Bulgar mevzuatında mevcuttur. Ancak uygulamada Müslümanlar gibi Hıristiyanlar için de bu özgürlük, bazı idari önlemlerle yok denecek düzeye indirilmiştir. Örneğin imam yetiştiren okul yoktur. Başta Kur'an olmak üzere din kitabı basılmasına ve ithal olunmasına izin verilmemiştir. Camiye gitmek, ilke olarak yasak olmamakla birlikte hoş görülmemiş, camiye gidenler birçok idari baskıya maruz kalmış ve özellikle mesleki alanda ilerlemelerine imkan verilmemiştir. Sünnet de ilke olarak yasak değildir fakat, sağlıklı koşullarda yapılmadığı ileri sürülerek fiilen imkansız hale getirilmiştir.

2.2.1.12. Soydaşlarımızın Bulgar Kökenli Olduğu İddiası

İsimlerinin Bulgar isimleri ile değiştirilmesini ve Türklüğe ait diğer tüm hususların yasaklanmasını Türk azınlığa benimsettirebilmek için bunların mantıklı açıklamasının yapılması gerekiyordu. Bu amaçla, Türk olarak tanımlanan kişilerin vakti ile Osmanlılar

tarafından zorla veya başka yolla Müslüman yapılmış Bulgarlar olduğu hakkındaki eski bir iddia yeniden ortaya atıldı. Soydaşlarımızın bir "Yeniden doğuş süreci" içinde asıl köklerine dönmekte oldukları ileri sürüldü ve bunu kanıtlamak üzere yoğun bir basın kampanyası başlatıldı.

2.2.1.13. Asimilasyon Çalışmalarının Etkisi

Yapılan baskılar amaçlarına ulaşamadı, diğer bir deyimle Türklerin asimilasyonunu sağlamadı veya bunu kolaylaştırmadı. Ama soydaşlarımıza büyük rahatsızlık ve sıkıntı verdi. En büyük sıkıntıyı isim değiştirmeler yarattı. Soydaşlarımız istemeden Bulgar isimlerini kullanmak ve her türlü kişisel belgelerini Bulgar isimleri ile yazılmış yeni belgelerle değiştirmek zorunda kaldılar.

İsim değiştirme ve diğer hususlarda partinin veya hükümetin hiçbir kararında açıklanmamış ve yayınlanmamıştır. Bu çapta ve bu önlemdaki tedbirlerin yayınlamayan idari kararlarla uygulamaya konulması Bulgaristan'daki merkezi idarenin gücünü göstermektedir. Jivkov'un 1889 yılında devredilmesiyle önlem ve baskılar hafiflemiştir.

Bulgaristan'ın Türk ve Müslüman azınlığa yapmış olduğu haksız davranışlar Dünya kamuoyu önünde cereyan etmiş ve çeşitli kuruluşlar ayrıca parlamento üyeleri bu durumu belgelerle dile getirmişlerdir. Norveç Helsinki izleme komitesi Bulgaristan'daki Türk ve Müslüman azınlığa baskıyı öyle değerlendirilmiştir ki isim değiştirmenin mezar taşları ve ölümlere kadar indirgendiği kanaatini dünyaya ilan etmiştir. Ayrıca diğer baskı faktörleri şu başlıklar altında ortaya konulmuştur:

- İslam şartlarına uygun evlenme, cenaze ve sünnet merasimi kesinlikle yasaktır.
- Camiler kapatılmış, depo, kafeterya, berber salonu şekline sokulmuş, şalvar giyenler işkenceye tabi tutulmuştur.

- Müslüman aydınlar, öğretmenler ve hocalar hapsedilmiş veya öldürülmüştür.(Bulgar Zulmü-Balkan Türkleri Dayanışma Derneği yayım 1988)

2.2.2. Göç Eden Bulgar Türklerinin Yaşadıkları ve Göçün Sonuçları

1950-1952 yılları arasında Bulgaristan'dan göçe zorlanan göçmenler devlet tarafından yerleştirildikleri için iskanlı göçmen olarak kabul edilen göçmenler iskan yasasına göre yapılan planlamalar doğrultusunda ülkenin çeşitli il-ilçe ve köylerine dağınık veya mahalleler eklenmek suretiyle yerleştirilmişlerdir.

1950 - 1960 döneminde toplam 35.496 ailenin yerleşiminin sağlandığı görülmektedir. Bunlardan 25.583 çiftçi ailesinin büyük çoğunluğunun Adana (1.442 aile), Ankara (1.136 aile), Balıkesir (1.474 aile), Bursa (2.185 aile), Konya (1.523 aile), Manisa (1.383 aile), Tekirdağ (1.619 aile) illerine, zanaatkar ailelerin çoğu Bursa (1.356 aile), İstanbul (3.100 aile), Eskişehir (1.116 aile), İzmir (1.1160 aile) illerinde yerleşimleri gerçekleştirilmiştir. İskan için yapılan 36.292 evin 22.761'i köy tipi; 12.219'u şehir tipi ve 1.312'isi hazır evdir. Kırsal alanda yerleşmek isteyenler için 13 müstakil köy kurulmuştur. Evlerin %70'i kırsal alana serpiştirilmek suretiyle yapılmıştır. % 25'i kentlere eklenen göçmen mahallelerinde inşa edilmiş olup, % 5'i müstakil köylerde yapılan evleri kapsamaktadır (Geray,1961:54-55).

Bulgaristan'dan 1968 - 1979 yılları arasında gelen göçmenler serbest göçmen statüsünde oldukları ve parçalanmış ailelerin birleştirilmesine yönelik anlaşmalar çerçevesinde Türkiye'ye göç ettikleri için daha önce gelen akrabalarının bulunduğu il, ilçe ve köylerde kendi olanakları ile yerleşmişlerdir (DPT s.7).

1989 yılında Bulgaristan'dan gelen serbest göçmenlerin büyük bir bölümü daha önce Türkiye'ye göç eden akraba veya komşularının yoğun olduğu bölgelere kendi imkanları ile yerleşirken bir bölümü de devlet tarafından 14 il merkezi ile 23 ilçe ve beldede göçmen ailelerin parasal katkısı ve borçlandırılması esasına dayalı bir yöntemle yapılan toplam

21.438 konuta 5 yıllık süreç içinde yerleşmişlerdir. Söz konusu konutlar kentlerin dışında siteler olarak planlanmıştır (Köy Hizm. Env.).

1989 yılında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin % 29'unun ilkokul, %34'ünün ortaokul, % 18'inin Lise, % 2'sinin meslek okulu, % 2'sinin ise yüksek okul mezunu oldukları ve % 14'ünün eğitimsiz olduğu saptanmıştır (DPT, s.28).

Bu dönemde gelen Bulgaristan göçmenlerinin mesleklerine bakıldığında gelenlerin %23'ünün işçi olduğu, bunların % 9'unun tarım, % 5'inin sanayi ve % 8'inin hizmetler sektöründe çalıştığı belirlenmiştir. Ayrıca gelenlerin % 18'ini öğrenci, % 13'ünü de emekliler oluşturmaktadır (DPT, s.30).

1950 yılında Bulgaristan'dan gelen göçmenlerle, 1989' da gelenlerin meslekler itibariyle karşılaştırılmasında, çiftçiliğin % 85 oranında olduğu, 1950 yılı göçmenlerinin tarım sektöründen gelmelerine karşın, son gelen grubun daha farklı özellikler taşıdığı görülmektedir.

1923 - 1960'lı yıllara kadar Türkiye'ye gelen göçmenlere, devlet tarafından uygulanan politikalar doğrultusunda barınma ve iş olanakları sağlanmıştır. Gelenlerin büyük çoğunluğunun çiftçi olması, kırsal alana yapılacak yerleşime uyum sağlamaları açısından, iklimin ve geldikleri yerlerdeki üretim tarzlarının önemini artırmıştır. Ayrıca göçmenlerin büyük çoğunluğunun il, ilçe ve köylere serpiştirilmek suretiyle yerleştirilmelerinin, onların sosyal bakımdan çevreye ve topluma uyması, kaynaşması yönünden daha az sakıncalı olacağı düşünülmüştür (Geray,1974:55). Göçmenlere iş imkanlarının sağlanması ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi amacıyla aynı ve nakdi yardım yapılmış, bu çerçevede çiftçi ailelere toprak, tohumluk, çevirme ve donatım kredisi, zanaatkar göçmen ailelerine de konutun yanı sıra döner sermaye kredisi verilmiştir (DPT. s.20).

Göçmenlerin yerleşim programları çerçevesinde projeler esas alınarak planlanan konutlar, ya bu yerleşim için kurulan köylerde ya kentlere veya yerli köylere eklenen mahallelerde

yapılmıştır. İstanbul'un Zeytinburnu, Ümraniye, Ankara'nın Telsizler, Altındağ, Ayaş ve Kayaş ilçeleri ile Bursa, Eskişehir, İzmir illeri bu yoğunlaşmanın tipik merkezleri olmuşlardır (Özbay 1982:)

Kentlerde yerleştirilen göçmenler için yapılan konutlar, genelde kentlerin dış semtlerinde ve 300 - 400 m²'lik parsellerin içinde tek katlı yaklaşık 65-90 m²'lik tip planlara göre yapılmıştır. Günümüzde büyük kentlerin önemli yerleşim merkezleri konumuna gelmiş olan İstanbul'un Taşlı Tarla semti ile Ankara Varlık mahallesi, bu uygulamaların ilginç örnekleridir. Bu mahallelere yerleştirilenlerin çok az sayıdaki bölümü konutlarını terketmiştir.

Kırsal alanlarda kurulan köylerde bir avlu içine konut ve işletme binaları yapılmış ve imar planı doğrultusunda ortak kullanım alanları belirlenmiş okul, cami, köy konağı gibi bazı sosyal tesislerde kurulmuştur. Tüm bu olanaklara rağmen özellikle Güneydoğu, Doğu ve İç Anadolu bölgesindeki kırsal yerleşmelerde göçmenlerin büyük bir bölümü köylerini terk ederek ya da yerli halka satarak, batı bölgelerine yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Ege ve Akdeniz bölgesindeki kırsal yerleşmelerden göç çok düşük oranda olmuştur. Yerli halkla olan uyumsuzluk dışında, eğitim ve istihdam sorunlarının çözülemediği de göçmenleri ülke içinde yeniden göçe zorlamıştır.

1980 yılından itibaren göçmenlerin yerleşim ve özellikle konut sorunlarına daha farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir. Her şeyden önce 2510 sayılı iskan yasasının göçmenlerin ülkede yerleştirilmesinde yeterli olmadığı kabul edilmiş ve toplu olarak, Bulgaristan'dan göçe zorlanarak gelen göçmenler, için ayrı yasalar çıkarılarak yerleşim uygulamalarının çerçevesi belirlenmiştir.

Bu doğrultuda yapılan çalışmalar içinde Bulgaristan'dan 1989 yılında gelen göçmenler için yapılan uygulamalar farklılık göstermektedir. Göçmenlerin yerleşim projelerine başlangıçtan itibaren katılımları sağlanmış ve göçmenler istedikleri yerlerde parasal katılımları ölçüsünde konut tiplerine sahip olma hakkını kazanmışlardır.

Bu dönemde göçmenlerin konut sorununu toplu konut yaklaşımı ile çözmeyi amaçlayan projeler üretilmiş ve Anadolu'nun küçük ilçelerinde bile yapılan uygulamalarda yerleşmeler ya toplu konut alanlarında olmuş ya da bu yerleşmeler için belirlenen alanlar daha sonra toplu konut alanlarına dönüştürülmüştür.

1989 yılı ülkemize göç eden orta öğretim düzeyindeki öğrencilere yönelik Milli Eğitim Bakanlığı'nın yaptığı araştırma sonuçlarına göre ESPU'nun (Birleşmiş Orta Dereceli Poli teknik Okulları) on birinci sınıfını bitirip ülkemize gelen soydaş öğrencilerin, verilen Meslek Lisesi diplomasının muhtevasına uygun olarak araç ve aletleri kullanacak şekilde bilgilerle donatılmadıkları tespit edilmiş. Birkaç öğrenci ile yapılan mülakatta branşlarıyla ilgili makineleri dahi tanımadıkları görülmüş. Bu durum Bulgaristan hükümetini Türk azınlığa göstermelik ve kamuoyunu yanıltıcı bir kısım eğitim oyunlarıyla oyalamak politikasını takip ettiğini belgelemektedir. Bununla ilgili olarak Bulgar Devleti lise 1. sınıf ile lise 2. sınıflarında tamamen kültür dersleri okutulup, lise son sınıfta dört ay teori, dört ay pratiğe yönelik hızlandırılmış bir program takip ederek sahalarında cahil, beceriksiz, başkasına bağımlı elemanlar yetiştirildiği anlaşılmaktadır. (M.E.B. Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından bastırılan "Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları" Ankara 1984)

Yapılan araştırma sonucuna göre, Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulan soydaşlarımızın tahsil yapanlarının orta öğretim ve meslek okullarını aşamadığı görülmüştür. Bu araştırma sonucunda Bulgaristan Türklerinin eğitimi öncelikle, Türk toplumunun birlik ve beraberlik anlayışını yok edebilmek için kültür ve manevi değerleri öğrenmelerini engelleyici bütün tedbirler uygulanmıştır. Bunun amacı öncelikle dini değerlerinden uzaklaştırarak, onları Asimile etmektir.

Bununla da kalmayarak 1918'den sonra Türk okullarında eğitim kontrol altına alınmış, öğretmenler okullardan uzaklaştırılarak onları yetiştiren okullar kapatılmış ve Türkçe yayınlar Türk bölgelerine sokulmamaya başlamıştır. Bu uygulamalar sonucunda meslek seçiminde baskının henüz üzerinden atılmadığı, bu baskıdan dolayı içe dönük ve aşırı

sorumluluktan kaçan, uzun tahsile ihtiyaç duymadan kısa zamanda ve kolaylıkla meslek edinme alışkanlığını devam ettirdikleri görülmektedir.

Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulan soydaşlarımızın, Bulgaristan Hükümetini politikasına bağlı olarak en çok fabrika işçiliği, el zanaatları ve ilkokul öğretmenliği olanlarında istihdam edilmelerine karşılık, Türkiye'ye göç ettikten sonra çocuklarına her türlü eğitim dalında sorumluluk almaya hazırlandıkları görülmektedir.

SONUÇ

Anadolu'ya son üç yüz yılda Balkanlar ve Kafkaslardan milyonlarca Müslüman göç etti. Bir zamanlar dünyanın tek süper gücü olan Osmanlı Devleti, gerilemeye ve toprak kaybetmeye başladığından bu yana göç olgusuyla karşı karşıya kaldı. Bu durum, kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde de yakın tarihe kadar devam etti.

İlk göç hareketi Balkanlar'da başladı...

Balkanlar'da göçe yol açan büyük çaplı olaylardan biri, 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı. Osmanlı'nın kaybettiği bu savaş sonrası Sırbistan, Karadağ, Romanya ilk defa bağımsız olurken, Bulgaristan özerk prenslik haline dönüştü. Savaş sonrasında bir buçuk milyon insan göç etti. Böylece ilk göç hareketi başlamış oldu. Anadolu'da Osmaniye, Reşadiye ve İhsaniye gibi isimlerle çok sayıda yeni köy kuruldu.

Daha sonra 1855 ile 1914 yılları arasında milyonlarca kişi Balkanlar'dan Anadolu'ya göç etti. 1914'te On iki milyon olan nüfus olan Osmanlı Devletinin nüfusu on altı milyona yükselmişti. Bu, bir devlet için normal şartlarda son derece olağanüstü ve altından kalkılması zor bir durumdu. Ancak Osmanlı Devleti, göçü, hem topraklarında yaşayan gayrimüslim nüfusu dengelemek hem de çöken tarım ekonomisini canlandırmak için kullandı. Başlarda iskan etme konusunda bazı sorunlar çıksa da, sonraki göçlerde daha planlı ve isabetli davranıldı.

Cumhuriyet tarihinde en büyük göç dalgası yine Bulgaristan'dan yola çıktı. Cumhuriyet göçlerinin %48'e denk eden Bulgar göçü 1989'a kadar sürdü. İlk Bulgar göçünde 1925-1949 arası ikiyüzyirmi bin kişi geldi. 1950-52 arası gelen insan sayısı yüzellibeş bin dolayında. 1968-79 arası yüzonbeşbini aşkın kişi Türkiye'ye geldi. 1989 yılında Türkiye 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da görülen en yoğun ve zorunlu göç akımı yaşandı. İkiyüzotuz bine yakın Bulgar vatandaşı soydaşımız Türkiye'ye göç ettirildi.

Bulgaristan Devletinin uluslar arası hukuk ihlali, özellikle Bulgaristan Prensiğinin kurulması ve demografik dengelerin Bulgarların lehine değiştirilmesi amacı ile uygulanmaya başlanan baskı, zulüm ve asimilasyon politikaları sonucunda dünya siyasi literatürüne “Bulgaristan Türk Azınlığı” diye yeni bir kavram girmiştir. Bu kavram, bu tarihten itibaren günümüze kadar Bulgaristan-Türkiye ilişkilerinde belirleyici bir faktör olmuştur.

1877-1878, 93 Harbinden sonra egemenliğine kavuşan Bulgarlar Türkleri çözümü çok güç olan problemlerle karşı karşıya getirmişlerdir. Baskının en çok hissedildiği alan eğitimidir. Çalışma içerisinde bahsettiğimiz Türk okulları 1923'ten başlamak üzere gitgide değişik nedenlerden dolayı kapatılmış veya mali güçlüklerden dolayı kendileri kapanmıştır. Bulgarlar bununla kalmayarak asimilasyon politikaları gereği kalan Türk okullarını Bulgar okulları ile birleştirme faaliyetine girişmişlerdir.

Bulgar iktidarı sistematik surette Türk diline saldırmış ve asimilasyonun gerçekleşmesi için Türkçe konuşmayı her yerde yasaklamıştır.

Türkler üzerinde bir türlü hakimiyet kuramayan Bulgarlar Rusya'dan yardım talep etmişler, bu talep üzerine Azeri uzmanlar grubunu Bulgaristan'a göndermişlerdi. Bulgar eğitim bakanlığına yardımcı olarak getirilen Azeri uzmanlar Türk birlik ve beraberliğini güçlendirici yönde çalışmalar yapmışlardır. Bunun anlaşılması üzerine Uzmanlar görevleri sona erdirildi. Ve 1959'da Türk okulları Bulgar okullarıyla birleştirildi, hatta kapatıldı.

Bulgar Hükümeti tarafından 1984'de Türkçe tamamen yasaklanmış, Türk okulları kapatılmış, yayınevlerinin Türkçe yayınlarına son verilmiş, gazete dergi ve mecmualar işlemez hale getirilmiş, hatta Bulgarca ve Türkçe ile ortak yayın yapan Yeni Işık, Nova Svetlina, Yeni Hayat dergisi çok azaltılmış Türkçe radyo yayınlarına son verilmiştir.

Türkler ve Türk çocukları daha üç yaşından itibaren yoğun bir beyin yıkama sürecine tabi tutulmuştur. Hatta beyin yıkama metodu o kadar ilerletilmiş ki, çocuklara ninniler bile Bulgarca söylenmiştir.(Kişisel görüşme, 2007)

112 yıldan beri adım adım uygulanan asimilasyon programı Türk azınlığın varlığını korumasında, ana dilini yaşatmasında milli bilime sahip çıkmasında, ahlaki değerlerine ve Türk Kültürüne sadık kalmasında katkıda bulunan eğitim ve öğretim uğrunda Türk aydınları tarafından verilen büyük mücadele Türk varlığının en güçlü ispatıdır. (Türkiye Günlüğü, 1988/4:68)

Çalışma içerisinde ayrıntıları şekilde incelenmiş Asimilasyon çabalarına rağmen Türk nüfusunun süratle artışı önlenememiş inanç ve kültür değerlerinin korunması; 1984 Şubat ayında Bulgar yöneticilerinin Plenum (devletin üst düzey kesimi ile yaptığı genel toplantısı) kararı ile asimile metotları belirlemesine sebep olmuştur.

1984 yılında alınan kararlar uygulamaya konularak Türk azınlık göçe zorlanmış ve soykırım uygulanmıştır. Türklerin kendi dillerinde eğitim imkanı kademe kademe ortadan kaldırılmış.

1984'ten sonra insan haklarını hiçe sayan Bulgar yönetimi dünya kamuoyunun gözü önünde devlet terörü uygulamaya başlamış, güney Bulgaristan'da askeri işkencelerle isim değiştirme işlemleri zorla uygulanmaya başlamıştır. Müslüman mezarlıklar tahrip edilmiş, Türk kıyafetlerinin giyilmesi yasaklanmış, Türkçe konuşanlar işkence görmüş ve Türk gençleri Bulgarlarla evlenmeye zorlanmış, karşı koyan ya öldürülmüş ya da Belene kampına sürülmüştür.(Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği-Ankara 1988)

Türk hükümetinin Bulgaristan'daki Türk azınlığı hakkındaki son faaliyet ve girişimleri Batı basınında geniş yer aldı. Birçok gazete ve ajans Türk Büyükelçisi'nin istişare için Ankara'ya çağrıldığını yazarken konuyu tekrar işlediler. Bazıları da Büyükelçi'nin hükümete verdiği raporda Bulgaristan'daki Türklere baskı ve eziyet yapıldığını bildirdiğini yazdılar.

Olaylar hakkında en etkin yayını milyonlarca okuyucusu olan ve dünyanın her tarafında satılan Time dergisi yaptı. Dergi 4 Mart 1985 tarihli sayısında bu konuya bir bütün sayfa ayırarak, Bulgaristan'da Türkleri eskiden beri maruz kaldığı eziyetleri özetledi.

Ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaya çalıştığım Bulgar Türklerinin yaşadığı sorunları konu alan bu çalışma teorik bir çalışma olup konunun farklı açılardan açıklanması açısından yararlı olabileceğini düşündüğüm için yapılmıştır.

KAYNAKLAR

AKGÜR, Zeynep (1997), G, *Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993)*, TC Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara.

AYDIN, Mahir (1992), *Şarki Rumeli Vilayeti*, T.T.K. Basımevi, Ankara.

ÇAVUŞ, İsmail (Temmuz-Ağustos 1997), *Hayal Değirmenleri Durdu*, Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 16, Ankara.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) (1990), *Bulgaristan’dan Türk Göçleri*, Ankara.

EROĞLU Prof. Dr. Hazma(1988); *Belleten* Cilt:LI Sayı:199-201 TTK Basımevi, Ankara.

EROĞLU, Hamza (1987). “*Milletlerarası Hukuk Açısında Bulgaristan’daki Türk Azınlığın Sorunu*”, Bulgaristan’da Türk Varlığı Bildiriler Kitabı, 7 Haziran 1985, 2. Baskı, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu, TTK Yayınları, VII. Dizi TTK Basımevi, Ankara.

GERAY, Cevat (1974), *Göçmenlerin Yerleşme Sorunları*. A.Ü.SBF.Yayınları, Ankara.

GERAY,Cevat (1961), *Türkiye’den ve Türkiye’ye ve Göçmenlerin İskanı*. Anakara.

GERAY, Cevat (1962) *Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler (1023-1963)*, Türkiye İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, No:4, Ankara.

GÜNDAĞ, Nevzat, (1987), *1913 Garbi Trakya Hükümet-i Müstakilesi*, II.Baskı, Ankara.

HAKOV, Cengiz, (2002), *1913 Yılında İstanbul'da İmzalanan Bulgar-Türk Antlaşması ve Bulgaristan Türk-Müslüman Nüfusun Hakları*, 13.Türk Tarih Kongresi Ankara: 4-8 Ekim 1999 Kongreye Sunulan Bildiriler III:Cilt-I.Kısım,TTK Basımevi Ankara.

HALAÇOĞLU, Ahmet, (2002), *Bulgar Mezalimi* Yeni Türkiye Yayınları Ankara.

HALAÇOĞLU, Ahmet (2002), *Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler* Yeni Türkiye Yayınları Ankara.

HÜSEYİN, Sadullah (1995), *Bulgaristan'da Durum ve Bulgaristan'daki Türkler*, Balkan Öğrenci Mektubu, Y.1, Yaz Özel Sayısı, Ankara.

KAFESOĞLU, İbrahim, (1985), *Bulgarların Kökeni*, Yıldız Matbaası, Ankara

KAHRAMANYOL, Mustafa, (Temmuz-Ağustos 1997), *Tuhafetül Siyaset* Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 16, Ankara.

KEKİOĞLU, Osman (1985), *Bulgaristan'da Türkler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 642, Kültür Eserleri Dizisi: 48, 1. Baskı, Ankara.

KORKUD, Refik (1986), *Bulgar Yönetimi ve Tarihi Yalan*, Türkiye Fikir Ajansı, Ankara.

Köy Hizmet Uygulamaları Genel Envanteri,(1996) Ankara

LÜTEM, Ömer (2003); *Tarihsel Süreç içinde Bulgaristan Türklerinin Hakları*,Balkan Türkleri,ASAM Yayınları,Ankara.

M.E.B.(1984) *Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları*, Ankara 1984

OĞRAK, A.(1998), *Göç Sosyal Değişme ve Bütünleşme Güneydoğu Anadolu'dan Göç Eden Aileler Örneği*, Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst.

ÖZBAY, F., BALPINAR, H.,(1982) *Türkiye'ye Yapılan Göçler ve Göçmen Olayı Üzerine Araştırma*, Öğrenci Çalışması, ODTÜ, Mimarlık Fakültesi, Ankara.

ÖZBİR, Kamuran (1986), *Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez*, Başkent Gazetecilik, İstanbul.

POPOV, Kir. G. (1897), *1894-95 Ders Yılında Bulgaristan'da İlköğretim*, Sofya

SOYSAL, İsmail (2004), *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları CİLT II (1945-1990)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi,Ankara.

ŞİMŞEK, Halil (1999), *Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.

ŞİMŞİR, Bilal N. (1985), *Türk Basınında Bulgaristan Türkleri*, Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

ŞİMŞİR, Bilal N. (1986), *Bulgaristan Türkleri (1878 - 1985)*, I. Baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

ŞİMŞİR, Bilal N. (1987) *Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu*, Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler Kitabı, 7 Haziran 1985, 2. Baskı, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, VII. Dizi - Sayı 871, T. T. K. Basımevi, Ankara.

Tarihte Türk Bulgar İlişkileri,(1976) Genenkurmay Basımevi, Ankara

TOĞROL, Beğlan (1989). *112 Yıllık Göç (1878 - 1989)*, Boğaziçi Üniv. Matbaası, İstanbul.

TOĞROL, Beğlan (1991). *DİRENİŞ - Bulgaristan Türklerinin 114 Yıllık Onur Mücadelesinin Karşılaştırılmalı Psikolojik İncelenmesi*, Boğaziçi Ü. Matbaası, İstanbul.

TURAN, Ömer (1995). *Bulgaristan Türklerinin Bugünkü Durumu*, Yeni Türkiye, Yıl 1, Sayı 3, Ankara.

TURAN, Ömer (Temmuz-Ağustos 1997), *Balkan Türklerinin Dini Meseleleri*, Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 16, Ankara.

TÜRKER, A,(1965), *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yakın Akraba Göçü Anlaşması*, Türk Kültürü Sayı 65

TOKAY, Gül, (1999)*Osmanlı Bulgaristan İlişkileri: 1878-1908*, 319-28. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

ÜNAL, Tahsin (1977). *Türk Siyasi Tarihi 1700-1958*, Emel Yayınları, 4. Baskı, Ankara.

YENİ TÜRK ANSİKLOPEDİSİ,(1985) Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1985, Cilt 5

YENİSOY, Hayriye S. (Temmuz-Ağustos 1997), *Bulgaristan Türklerinin Eğitim ve Kültür Tarihinden Sayfalar*, Yeni Türkiye, Yıl 3, Sayı 16, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

İlksen Şahinbaş, 1979 yılında İstanbul'da doğdu. İlköğretimini Alanya Hayate Hanım İlköğretim Okulu'nda, ortaöğretimini Mustafa Mihriban Boysan Ortaokulu'nda, lise öğrenimini Fenerbahçe Lisesinde tamamladı. 1999 yılında Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümüne girdi. 2003 yılında lisans eğitimini “Laz Kültüründe Evlilik Törenleri” adlı bitirme ödevi ile tamamladı.

Yüksek Lisansını yapmak için Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne girdi. Bu sırada Citibank A.Ş.'nin Toplumla İlişkiler Departmanı'nda çalışma hayatına başladı. “Gönüllülük” üzerine projeler üretip Citibank çalışanları ile bu projeleri hayata geçirdi. Bir sene Citibank gönüllüleri ile topluma katkı sağlamak amacıyla çalıştıktan sonra, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında Yüksek Lisans derslerine başladı. Bu arada “Çocuklara Yeniden Özgürlük Derneği'nde” suç işlemiş çocuklarla çalışma fırsatı buldu, onları topluma kazandırmak amacıyla çeşitli projeler üretip, bu projeleri hayata geçirdi.

Projeleri tamamladıktan sonra Yüksek Lisansına devam ederken, Atlas Copco Makinaları İmalat A.Ş.'nin İnsan Kaynakları departmanında çalışmaya başladı. 2007 yılında “Zorunlu Göç Olgusu Bağlamında Bulgar Türkleri” adlı tezini hazırladı.